

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

На тему:

«Українські культурно-освітні діячі Коломиї (1848–1918 рр.)»

Виконала: студентка II курсу
СО(І)-2М групи (з.в.)
напряму підготовки (спеціальності)
014 Середня освіта (історія)
Чорняк Маріанна Іванівна

Керівник: кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
і методики викладання історії
Кобута Степан Йосифович

Рецензент: кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
і методики викладання історії
Королько Андрій Зіновійович

Івано-Франківськ – 2021 р.

Анотація

У дипломній роботі розглянуто діяльність українських культурно-освітніх діячів у Коломиї за часів Австро-Угорської імперії (1848-1918рр.)

Дипломна магістерська робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел із 79 найменування та додатків. Загальний обсяг роботи становить 78 сторінок.

В першому розділі магістерського дослідження описується історіографія, методологія та джерельна база дослідження, розглядаються основні праці та методи які використовуються у роботі.

Другий розділ розглядає діячів Коломийської окружної ради та видавничої справи, описує головну еліту тогочасної Коломиї.

У третьому розділі увага приділяється священникам і службовцям Коломиї у XIX-XX ст. Розглядаються братства та діяльність промислового, освітнього розвитку міста.

Четвертий розділ розглядає відомчі товариства та спілки Коломиї, та її діячів. Характеризуються політичні організації та культурні товариства, які сприяли відродженню українського життя на теренах Коломийської землі.

П'ятий розділ магістерської роботи зосереджений на методиці викладання матеріалів про культурно-освітніх діячів громади міста Коломия (1848-1918рр.) у загальноосвітньому навчальному закладі.

Основними діячами які розглядаються у роботі є отець Іван Озаркевич, Микола Верещинський, Лука Данилевич, Іларій Герасимович, Теофіл Дембіцький, Северин Данилович, Кирило Трильовський та ін.

Ключові слова: культурно-освітні діячі, Коломийщина, відродження, Австро-Угорська імперія, священнослужителі, спілки, товариства, Окружна Руська рада, інтелегенція, еліта.

Summary

The thesis considers the activities of cultural, educational figures in Kolomyia during the Austro-Hungarian Empire (1848-1918).

The master's thesis consists of an introduction, five chapters, conclusions, a list of sources used in 79 titles and appendices. The total volume of work is 78 pages.

The first section of the master's study describes the historiography, methodology and source base of the study, considers the main works and methods used in the work.

The second section examines the figures of the Kolomyia District Council and the publishing business, describes the main elite of the then Kolomyia.

In the third section, attention is paid to the priests and officials of Kolomyia in the XIX-XX centuries. Brotherhoods and activities of industrial and educational development of the city are considered.

The fourth section deals with departmental societies and unions of Kolomyia and its figures. The political organizations and cultural societies that contributed to the revival of Ukrainian life in the Kolomyia region are characterized.

The fifth section of the master's thesis focuses on the methods of teaching materials about cultural, educational figures of the community of the city of Kolomyia (1848-1918) in a secondary school.

The main figures considered in the work are Father Ivan Ozarkevych, Mykola Vereshchynsky, Luka Danylevych, Ilariy Gerasimovych, Teofil Dembitsky, Severyn Danylovych, Kyrylo Trylivsky and others.

Key words: cultural and educational figures, Kolomyia region, revival, Austro-Hungarian Empire, clergy, unions, societies, District Russian Council, intelligentsia, elite.

Перелік використаних скорочень

РУРП – русько-українська радикальна партія

УНДР -Українська національно-демократична партія

Зміст

Вступ.....	6
Розділ 1. Стан наукової розробки теми та методологія дослідження.	8
1.1. Історіографія та джерельна база дослідження.....	8
1.2. Методологія дослідження.....	11
Розділ 2. Основні провідники українського життя в Коломиї 1848-1918 рр.....	17
2.1. Діячі Коломийської окружної руської ради.....	17
2.2. Українські еліти видавничої справи у Коломиї ХІХ-поч.ХХст..	23
Розділ 3. Міська українська інтелігенція Коломийщини.....	32
3.1. Священники громади Коломия у 1848-1918 рр.....	32
3.2. Коломийські службовці.....	36
Розділ 4. Відомі товариства та спілки Коломиї 1848-1918 рр.....	45
4.1. Політичні організації Коломийщини ХІХ - поч. ХХ століття....	45
4.2. Коломийські громадські культурні товариства.....	50
Розділ 5. Методика викладання матеріалів про українських культурно- освітніх діячів громади міста Коломия (1848-1918 рр.) у загальноосвітньому навчальному закладі.....	55
Висновки.....	62
Список використаних джерел.....	64
Додатки.....	72

Вступ

Актуальність теми. Коломия являється одним із найдавніших та найпривабливіших міст Західної України, яке змогло зберегти свою самобутню культуру та звичаї з давніх віків і пронести їх у сьогодення, чим вибороли свою оригінальність та ідентичність. Місто славиться своєю історією та своїми предками, які проживали та творили історію Коломиї. Культурна спадщина Коломиї є чи не однією з найцікавіших та суперечливих, але на жаль, і найменш вивчених сторінок в історії Галичини, що становить актуальність дослідження теми магістерської роботи: «Українські культурно-освітні діячі Коломиї (1848-1918 рр.)»

В історії Коломиї згадується чимало відомих постатей різних поколінь, які досягли визнання і не тільки в Україні. Доля поєднала з цим містом життя багатьох видатних людей. 1848-1918 рр. являються одними із найкращих для сторінок історії Коломийської громади, саме в ці роки під час перебування у складі Австро-Угорської імперії сьгоднішні землі Коломиї зазнали розквіту, місто розбудувалося та здобуло славу не тільки на імперію, але і на майбутню Коломию. В дані роки на території Коломийщини проживали та розбудовували її такі особи як, І. Озаркевич, Л. Данилевич, М. Верещинський, І. Григорович, С. Лесюк та ін.

Магістерська робота є результатом самостійних наукових досліджень. Усі результати роботи та положення, що виносяться на захист складають наукову новизну.

Об'єктом дослідження є життя громади міста Коломия в 1848-1918 рр.

Предметом дослідження виступають культурно-освітні діячі громади міста Коломия та їх вплив на розвиток і характер життя громади міста у 1848-1918 рр.

Метою роботи є вивчення видатних особистостей Коломиї 1848-1918 рр. з метою визначення їх характеристик, за допомогою яких вони досягли успіху та зробили неабиякі досягнення і значний вклад у розвиток громади міста Коломиї.

Задля досягнення поставленої мети в магістерській роботі передбачалося розв'язання таких основних задач:

- визначити основних провідників українського життя в Коломиї 1848-1918 рр.;
- описати міську українську інтелігенцію Коломийщини;
- розглянути відомі товариства та спілки Коломиї 1848-1918 рр.

Хронологічні межі окреслені 1848-1918 роками, коли настає новий етап розвитку культурно-освітнього життя та активізується суспільно-політичне життя громади Коломия. 1848 рік, початок дослідження, обумовлений початком другого етапу українського національно-культурного відродження. 1918 рік характеризує Першу Світову війну та замикає межі дослідження.

Територіальні межі дослідження охоплюють географічний регіон населення, а саме місто Коломию.

Методи дослідження. Магістерську роботу виконано на основі загальнонаукових методів системності, об'єктивності, логічної послідовності, історизму, світоглядного плюралізму. З метою об'єктивного осмислення теми застосовувались порівняльний та описовий методи пізнання, метод історіографічного аналізу і синтезу, проблемно-хронологічний підхід.

Структура роботи. Дана магістерська робота складається із вступу, трьох розділів поділених на підпункти, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота розміщена на 78 сторінках тексту, список використаних джерел включає 79 найменувань.

Розділ 1. Стан наукової розробки теми та методологія дослідження

1.1. Історіографія та джерельна база дослідження

Вивчаючи і проаналізувавши історіографію розвитку і функціонування національних наукових, соціальних, політичних і культурно-освітніх громадян Коломиї в XIX - середині XX століття, відзначаємо справжню не вивченість проблеми у векторі історичних досліджень.

У історичній історіографії конкретного рівня сформувалася вигадка про Коломийських діячів, а також у повному про західноукраїнські території, що перебували під пануванням Австро-Угорської імперії. Досить значним стало порівняння Коломиї з П'ємонт, де підкреслювалася роль Коломиї в національному відновленні України, в ході боротьби за українську державність. Але будь-яка вигадка має витік реальних явищ. Західноукраїнські території, що вступали в структуру Габсбурзького самодержавства, насправді виконали безцінну роль у історії подій України, ставши десятилітнім осередком внутрішньої роботи усвідомленого українства і осередком, де починалися різноманітні політичні думки і напрямки [63, с. 230].

Також наприкінці XIX століття і в першій десятку XX століття нечисленні роботи істориків і громадських діячів торкалися єдиної проблематики ренесансу національно-емансипаційного руху в Коломиї, особливо в 1900-х роках значно збільшилася деталізація окремих аспектів національно-громадсько-політичного формування на західноукраїнських територіях в повному обсязі у Коломиї.

Минуло 750 років з часу першої письмової згадки про Коломию, однак ґрунтовної праці з історії міста над Прутом ми досі не мали. Нажаль, середньовічний період Коломиї подано схематично, а XIX-XX століття висвітлені виключно під оглядом соціально-економічних відносин. Матеріали про зростання національної свідомості українських міщан, їх участь у національно-визвольних змаганнях, діяльність національних установ і партій,

відомих діячів культури і науки подані дуже поверхнево, в більшості замовчено їх роль в процесі духовного і національного відродження [34, с. 25]

В Лондоні 1988 року заходами Польського інституту і музею імені генерала Сікорського була видана книжка Каміля Баранського під назвою «Колишні воїни, хлібороби, хасидисти». В ній йдеться про Коломию до 1919 року, історичні відомості в ній подаються у хронологічному порядку.

Використовуючи деякі джерельні дані, автор наводить історичні події міста, починаючи з першої письмової згадки і закінчуючи 40-ми роками ХХ століття. Викладені в основному економічні і політичні аспекти, але при поданні цього матеріалу автор перебільшує роль поляків в історичному процесі розвитку міста, підкреслюючи, що саме вони вносили «гуманізм і демократію», в найкращому розумінні цього слова, в середовище тогочасного міського суспільства. Історія українського населення міста подана в книзі в загальному.

У 1988 році комітет Коломیان в діаспорі видав у Філадельфії велику за обсягом книгу «Коломия й Коломийщина». Це збірник спогадів і окремих статей авторів, переважно вихідців з Коломиї і Коломийщини.[42]

Книга складається з шести розділів: це статті з історії, літератури, мистецтва, гончарства, суспільно-політичного життя міста Коломиї та сіл Коломийщини, всього 115 нарисів.

Коломийський регіональний збірник, в першу чергу, цінний нарративними матеріалами. Він написаний, за винятком деяких статей, не на фаховому, професійному, історичному рівні. У проблемно-структурному плані цей збірник є хибним, адже у ньому нерівномірно подані матеріали як про місто Коломию, так і літературу та мистецтво, господарське, суспільне й релігійне життя окремі нариси історії міст і сіл Коломийщини. Відсутність архівних матеріалів ввдчутно у даному підручнику.

Проте цей збірник важливий тим, що із спогадів можна почерпнути багато цінної інформації з історії Коломиї ХІХ-ХХ ст. В більшості спомини які описані в підручнику належать тим, хто пережив події того часу.

Коломийська бібліотека теж видавала до недавнього часу підручники які описували життя Коломиї і коломийців у XIX-XX столітті, серед них підручник Миколи Савчука та Миколи Васильчука – «Феномен коломийського краєзнавства», в якому описується про краєзнавчий рух, про виставки, музеї, дослідників. [57]

Ще одним письменником якого слід взяти до уваги є Володимир Грабовецький, його праці описували історію коломиї з найдавніших часів до початку XX століття, серед них «Історія Коломиї» видана у 1996 році у Коломиї, де розглядається культура Коломиї XIX поч. XX ст, описуються церковні братства того часу, згадуються відомі постаті серед яких о. Іван Озаркевич, М. Верещинський, брати Білоуси та ін. [12, с. 213]

Щоденник Володимира Глинського описує 1916-1920, саме цей підручник детально дає змогу осягнути історію Коломиї за час правління Російської імперії. Це цінне джерело до вивчення суспільно-політичного та економічного життя в регіоні в період 1916-1920рр.

Поглиблене вивчення історії Коломиї, в першу чергу залежить від першоджерел, зокрема архівних матеріалів. Величезні археологічні знахідки на території міста і його околиць лише частково дають певні відомості про праісторію Коломиї.

Вкрай важливими і необхідними з метою перевірки перебігу подій у Коломиї, а також їх впливу на історико-суспільно-політичний процес, певних явищ знадобиться відповідний перелік джерел, безпосередньо: дипломатична кореспонденція, журнали розмов політичних діячів і держслужбовців, як правило в архівах, а також пам'ять, спогади. Звичайно, у взаємовідносинах цих документів, які відображають особистий погляд або оцінки, при дослідженні і розгляді потрібно робити відповідні ремарки і здійснювати необхідні уточнення.

Історіографія теми загалом не є надто об'ємною, вона поділяється на декілька основних напрямків, які характеризуються, насамперед, політичними поглядами та вподобаннями авторів, деяка література поділяється на два

періоди а саме час існування Австро-Угорської імперії тобто 1848-1914 рр та час правління Російської імперії 1914-1918рр.

Отже, історія Коломиї за часів Австро-угорської імперії є лише частково описана і багато фактів нажаль нам і досі невідомо.

1.2. Методологія дослідження

Формування історичної науки неможливо без перевірки її методологічних засад та ефективних зразків постанови методологічних питань. Саме з цієї причини методологічна складова частина вивчення захоплює, як принцип, містить досить непрезентабельну роль відповідно до розміру, отже її значимість неможливо применшувати.

В основі методології дослідження є проблема відбору методів дослідження, іншими словами цих способів і методів, за допомогою яких і внаслідок яких пізнаються досліджувані явища і розвиток цілого методологічного агрегату в цілому адаптованого безпосередньо до обставин і характерних рис, з якими зустрічається експериментатор. Разом з цим, оптимально відзначити з-поміж них основні - за допомогою яких безпосередньо створюється вивчення певного експериментального використаного матеріалу, а також допоміжні - що забезпечують відповідне використання ключових методів.

Акцентують відповідну міру методів законних досліджень: філософські, загальнонаукові, безпосередньо-академічні. У окремості також акцентують основні та допоміжні методи, але всі без винятку вони перебувають у близькому взаємозв'язку. У випадку якщо основні методи спрямовані безпосередньо на вивчення об'єкта дослідження, то допоміжні методи дозволяють конкретизувати одиничні аспекти або гарантують відповідну діяльність ключових методів.

Серед найважливіших методів використаних у роботі слід виокремити діяльнісний метод. Даний метод орієнтований на вивчення зв'язку впливу певних політичних діячів з їх введенням в найбільш масові суспільства, але також вивчення емоційних даних націй, класів, політичних груп, у тому числі і маси.

Згідно з думкою безлічі експертів, особливим формуванням та конкретизацією діяльнісного розкладу вважається діалектичний метод. Характерна характеристика використання діалектичного методу в цьому дослідженні обумовлюється особливим розташуванням національних соціальних вузів. З одного боку, вони формуються на основі законодавства (відповідно до австрійського законодавства), але в подальшому вступають у конкретні розбіжності з державою (на період Другої Речі Посполитої). Крім цього, дані основи права відчують так само як конкретний вплив, таким чином та конкурентну боротьбу з краю чужорідних народних соціальних інституцій (насамперед у цілому польських). Подібним методом, формування досліджуваних вузів методично має брати до уваги наявність даного інциденту та конкурентної боротьби, та зосередити інтерес на апаратури, синтезовані незалежним оточенням з метою вирішення цієї проблеми. З іншого боку, цікавими з метою вивчення з допомогою діалектичного методу є способи дозволу інциденту національних соціальних інститутів у протистоянні з державою.

Немає сумніву, що в основі історико-правового дослідження досліджуваної теми про культурно-освітніх діячів Коломиї повинен бути загальноісторичний метод розуміння. Загальноісторичний метод спрямований на виявлення характерних рис появи явища, вивчення причин його розвитку і формування. У цьому випадку той період, додатковий генетичний метод спрямований на виявлення генетичних взаємозв'язків досліджуваного явища так само як з іншими компонентами цієї концепції, таким чином також і з надсистемою.

Загальноісторичний метод дає можливість простежувати формування законних явищ, зміни яких прийняті за згодою на різних стадіях розвитку. Загальноісторичний метод спрямовується в тому випадку, якщо під час осягнення простежується цілісність, взаємозв'язок різних стадій формування явища, наприклад, наявність дослідження стадій життя і функціонування автокефальних наукових, соціальних і цивілізовано-освітніх функціонерів Коломиї на другій половині XIX - середині XX сторіччя. [55]

Концепція соціальних вузів формується в історичному контексті, нарівні з передовими процесами зберігає особливості минулого та включає в стислому вигляді аналіз подальшого стану цієї концепції. У цьому аспекті взаємовідносин основна мета історичного методу – акцентування ключових спрямованостей формування конкретних законних явищ і добір на основі отриманих знань, способів вирішення сучасних питань. Таким чином, встановлення напрямів формування досліджуваних вузів безпосередньо пов'язане з формуванням громадянського суспільства в тогочасній Коломиї. Це стосується в першу чергу в цілому формування молодіжних установ, академічних і освітньо-викладацьких закладів. Мінімальний розвиток громадянського суспільства в Україні в цій галузі призводить до вимоги, якщо у країні відсутнє відповідне партнерство і соціальна допомога то у цьому випадку період, при належному формуванні цих соціальних установ і переміщень цивільного соціуму має право не тільки уявити контроль роботи країни, але також являється прямим партнером у тих моментах, в яких безпосереднє вторгнення країни неефективне або навіть згубне. Однак, докладний аналіз цих явищ та процесів, на жаль, вилазить з-за межі об'єкта дослідження.

Незважаючи на те можливість у своєму формуванні, реагуючи на реалії життя, вилазить через результат зміцнення нових тверджень з-за межі наступності, нововведення не анулюють самої наступності. Ці нововведення будуть насамперед попереднім і на силу наступності будуть у тому чи іншому рівні сприйняття на наступній стадії формування. У формуванні соціальних

вувів спостерігається не тільки діалектичний взаємозв'язок послідовних станів громадянського суспільства, але і сама зміна правового регулювання їх роботи розглядається так само як регулярність його формування.

Історичне дослідження здатне брати до уваги і наявність архівних відомостей. Саме тому використання методу архівної евристики передбачає роботу розвідника з архівними фондами, вибір і обробка даних, отриманих від архівних паперів, розвиток на їх основі всього історичного полотна. У цьому дослідженні розроблено істотний обсяг архівних паперів від фондів Центрального урядового історичного архіву у Львові, державних архівів Івано-Франківської області. Зазначимо також, що значний обсяг архівної інформації було встановлено вперше.

Ефективність порівняльно-правового методу залежить від ладу справедливих і індивідуальних умов. Якщо з об'єктивною стороною визначається присутністю відповідної і надійної інформації про законний статус певних інституцій, то у такому випадку з індивідуального краю залежить також як від встановлення розробником критеріїв зіставлення. Адже, саме предмети виділені з дійсності з метою укладення. Таким чином, цим, передбачається експериментатором допустима відмінність серед норм повноваження, що фіксують законний стан досліджуваних інституцій і результатом реалізації (або незгоди з реалізацією) цих норм в повсякденну політико-правову практику.

Нормативно-ціннісний метод визначається особисто найменуванням. Хтось містить у собі розуміння важливості цих чи інших умов, прецедентів, політичних явищ з метою держави, персони, оцінки цих прецедентів і явищ з метою добра для держави чи індивідуума. Аналіз здійснюється з позицій правильності чи несправедливості, поваги чи безслав'я незалежності народу інших країн. При цьому передбачається, що політик, урядовий активіст повинен у своїй роботі при прийнятті висновків відштовхуватися від моральних цінностей і моральних норм також у відповідності з ними здійснювати

діяльність. Цьому методу, безперечно, притаманні також численні недоліки.
[39]

Підкреслимо, що нормативний метод зазвичай ідеалізує політичних діячів і політичних лідерів, у деяких випадках вони отримують необдумані політичні постанови, переважно змінюють політичний перебіг подій, стану їх виникнення.

У цих взаємовідносинах потрібно брати до уваги недостатність порівняльно-правового методу, як і всіх інших, і потреба його використання вважається валідною. Цим найбільш значущими стануть результати використання щодо правового методу, які дозволять поліпшити легальне врегулювання вузів громадянської спільноти тогочасної Коломиї на основі знань і даних про таке регулювання в минулому.

Безсумнівно, те що кожне наукове дослідження у свою основу кладе встановлення конкретних термінів. У цьому контексті досліджувані основи права, соціальні основи права також потребують формулювання подібних дефініцій. Подібним методом, використання догматично-законного і офіційно-логічного методів не тільки дає можливість встановити уявлення соціальної основи права, соціальної компанії, соціальної організації, відокремити різноманітні види соціальних інституцій, але також, наприклад, дає можливість встановити найважливіший посил формування автокефальних соціальних інституцій в Австро-Угорщині наприкінці XIX ст. - Конституцію 1875 [56].

Потрібно підкреслити, що експериментальна діяльність істотно збагачується внаслідок опори дослідження на конкретні чисельні показники. Подібним методом, дослідження статистичних відомостей дає можливість досліднику засвідчити чи оскаржити експериментальні гіпотези. Розмова проходить, наприклад, не лише про звичайному числі цих або інших соціальних та культурних діячів Коломиї у конкретні роки, але також про темп їх діяльності на користь Коломиї або скорочення і формулювання конкретних гіпотез з метою пояснення подібного затвердження предметів у подальшому їх

доказі. Зокрема, про взаємини до соціальних функціонерів зі сторони органів уряду.

Вивчення даної теми дослідження вимагатиме також використання цілого підходу. У цьому відношенні оптимально, згідно з моєю думкою, висловити гіпотезу про створення в досліджуваній період національного суспільства Коломиї як і конкретної концепції і застосовувати до неї методи і способи, в основному використовувані до вивчення суспільних концепцій. Таким чином, зокрема, якщо аналізувати її через призму системно-структурного методу, то так само як раз раціонально стане акцентування конкретної текстури даної концепції - зокрема, за допомогою акцентування соціальної, академічної і цивілізовано-освітньої підсистем. Ці підсистеми відповідно до цього містять у собі соціальні, наукові і цивілізовано-освітні основи права. У свою чергу, системно-багатофункціональний метод дає можливість відзначити характерні функції цих підсистем, досліджувати причини їх створення і проблеми, які вони робили, будучи викликані до життя новим національним цивільним оточенням Коломиї. Вважаю, що надціллю, що характеризує спрямованість цієї концепції (в термінах цілого підходу) існує розвиток цивільного суспільства, що гарантувало б конкурентоспроможність національної громади відповідно до взаємин до інших мовно-народних груп, але, у певних випадках, також відповідно відносинам муніципальної установи. Таким чином, зокрема, теорія наукових освітніх інституцій в цьому або іншому рівні дозволяла не лише гарантувати мовні необхідності незалежного народу, але і теорія наукових установ позначала б так само як метод застосування наукового підходу з метою відображення життя незалежного суспільства.

Системно-багатофункціональний аспект дає можливість встановити певні функції цієї концепції. Розмова проходить, зокрема, про такі функції, як наймання україно-центристської верхівки, але в однаковому рівні також надання відповідного ступеня підготовки. Цьому стало як зосередження соціально-діючих громадян з допомогою організації у належні соціальні основи

права, в такий спосіб та придбання соціально-важливих результатів внаслідок функціонування цих інституцій в інших муніципальних.

Інституційний аспект має на увазі єдине усвідомлення важливості досліджуваних інституцій у світі, їх вплив на законну концепцію. Інституційний аспект відштовхується, з-поміж іншого, від цих принципів, які відповідні до соціальних потреб активізують до життя в світі належні принципи права. Це вивчення як один раз дає можливість ясно продемонструвати особливості здійснення певних соціальних потреб з допомогою спеціалізованих соціальних вузів. Далі, де держава не давала забезпечення певних соціальних потреб, але не заважає їх забезпеченню - ці основи права створюються одночасно або у взаємодії з державними. В такому разі ж період, якщо держава приймала соціальний соціум Коломиї як свого супротивника і боротьбу з соціальними інститутами стримуючи або не дозволяючи їх, у громадянського суспільства виникає потреба сформувавши особливі основи права, орієнтовані на охорону функцій країни, нападаючого цивільного соціуму.

Перераховані у даному пункті роботи способи наукового розуміння використовувалися в дослідженні даної теми магістерської роботи з метою надання цілого уявлення про об'єкт дослідження.

Розділ 2.

Основні провідники українського життя в Коломії 1848-1918 рр.

1.1. Діячі Коломийської окружної руської ради.

1848 рік почався бурхливими революційними подіями. 24 лютого почалося повстання в Парижі. У Франції було повалено королівську владу і встановлено Республіку. Паризькі події відгукнулися в Австрії невдовзі упав реакційний уряд Метерніха [19, с. 34]

Звістки про революцію в Парижі, Відні і Будапешті докотилися і до Галичини. Австрійський уряд наляканий революційним піднесенням в Європі і селянським рухом у Галицькому краї змушений був піти на скасування панщини. 22 квітня 1848 року Галицьке губернське управління оголосило циркуляр про скасування з 15 травня панщини за викуп. Це підтверджено було Цісарським указом від 7 вересня 1848 року.

Це була велика політична подія яку коломияни зустріли зустріли з великим піднесенням. Повсюди збиралися люди щоб обговорити події в краю. На своїх сходах-вічах вони складали подяку Богові і щасливі долі за звільнення від 400-річного кріпацтва. Зерна, засіяні «Русалкою Дністровою» тими подвижницькими діями жменьки галицьких просвітителів, серед яких був і коломийський патріот Микола Верещинський, дали свої сходи. [44, с. 23]

Відповідно до розпорядження Львівської Головної Руської ради у всіх 5ї-ти окружних і міських радах Галичини мали обиратися до місцевих органів представники від міщан, селян, шляхтичів. Представників мали обирати теж з інтелігенції, серед яких мало бути 10 священників, оскільки стара церковна деканська мережа стала основою політичної організації.

Установче засідання Коломийської Руської Ради відбулося в магістраті 8 червня 1848 р. в день відзначення громадськістю Коломийщини скасування кріпацтва після урочистого Богослужіння і промови Миколи Верещинського. Він розпочав свою блискучу промову словами: «Тату ми вільні! Та ж ти цілих століть ту кляту промову двигав та вмирати не хотів і волі ждав» [5]. А далі

промовець говорив про важке 100-літнє кріпосне ярмо про те як гнобителі утискали народ, як духовно і національно зuboжів галицький люд, як пан, орендар, лихвар глумилися над своїми кріпаками, захопивши у них лани поля, ліси, пасовища які споконвіку по праву належали йому».

Після цих промов у приміщенні міського магістрату зібралися відомі діячі Коломиї на установчі засідання – вибори керівного складу місцевої філії Руської Ради. До Коломийської Ради обрано 10 членів, серед яких о. Іван Озаркевич, парох Коломиї, театральний діяч, о. Йосафат Кобринський, парох Мишина, ініціатор і головний фундатор будівництва Народного дому в Коломиї, Микола Верещинський, директор головної міської школи, меценат, спонсор видання альманаху “Русалка Дністрова”, К. Блонський, Г. Боднар, С. Лесюк. Останній був обраний і до першого австрійського парламенту (рейстраху), що проходив у Відні з 22 липня по 25 серпня 1848 року. [55].

Утворення Окружної Руської Ради у Коломиї, яке знаменувало собою перехід українського національного руху в Галичині від культурно-просвітницької до політичної фази розвитку, відбувалося в контексті та під прямим впливом революційних потрясінь, що сколихнули майже всю Європу навесні 1848 року та виявили не лише гостру необхідність соціально-економічних перетворень, але й поставили на порядок денний справу національного визволення пригноблених народів. Особливо вагому роль національний чинник почав відігравати у політичному житті імперії Габсбургів, що історично складалася з різноетнічних елементів, але уряд якої раніше у своїй внутрішній політиці керувався не стільки врахуванням цієї специфіки, як радше становими й династичними пріоритетами.

У Коломиї, яка від 1772 р. - після першого поділу Речі Посполитої - перебувала під володінням Австрійської монархії, новаторську стихію швидко змогли освоїти суспільно-культурні особи польського національного руху. Вони висунулися з планом великих демократичних перебудов і ренесансу розгубленої державності, утворили підрозділи загальнонародного ополчення - Гвардію Народову, виставили певні вимоги перед віденським пануванням і

сформували свою політичну систему - Головний Комітет Рада Народова у Львові і його відділень у Коломиї та інших населених пунктах. Ради польського уряду претендували на значущість швидкоплинних організацій революційного уряду, які висловлювали коло інтересів загалом усіх жителів. Коломийських русинів, як тоді називали себе тутешні українці, «Весна народів» застала абсолютно не готовими до такого перебігу подій. У той час, коли інші народи імперії, вимагаючи запровадження конституційного устрою і демократичних свобод, прагнули забезпечити свої національні права, українці не мали не лише досвіду політичної боротьби, належної інфраструктури і відповідного керівництва, але й навіть чіткого усвідомлення свого становища і своїх потреб. Навіть ті поодинокі представники коломийської спільноти, що відзначалися бодай якоюсь громадською активністю й політичною заангажованістю, були захоплені хвилею боротьби за «польську справу», яка в їхніх очах, особливо серед студентської молоді, ототожнювалася з революційним рухом узагалі.[10]

Єрархія Греко-Католицької Церкви, єдиної на той час не лише духовної, але й суспільної інституції, з якою, власне, й ототожнювала себе основна маса українського населення Коломиї і яка була його єдиним посередником і репрезентантом у стосунках із державною владою, неприхильно зустріла саму революцію, не підтримала її ідей і залишалася в фарватері урядової політики, інстинктивно чинячи опір польським діячам, які намагалися залучити руське духовенство та його паству до реалізації своєї мети - відбудови «історичної Польщі». Частина національно-свідомої світської інтелігенції та нижчого клиру, до якої належало середовище колишньої «Руської трійці» і яка ще до 1848 р. провадила активну культурно-просвітницьку, «будительську» працю, хоч і вітала конституційні перетворення й щиро симпатизувала революційній боротьбі поляків та інших народів, не мала ні сил, ні можливостей взяти політичний провід у свої руки. Коло їх було надто вузьке, вплив на громадськість досить обмежений, а в самому суспільстві ще не визріли необхідні передумови для розгортання масового національного руху.

Як не парадоксально, але чи не найбільший поштовх до сепарації коломийських українців з-під польських впливів та формування власних політичних структур мало заперечення їхніх прав як окремої нації лідерами польського національного руху. Саме деякі поляки підштовхнули М. Верещинського до пожвавлення і боротьби за права свого народу, саме Верещинський був ініціатором та основним основоположником Окружної Руської ради у Коломиї [24, с. 12].

Як і більшість національно-представницьких інституцій, що виникали в революційний час, Руська Рада у Коломиї була утворена шляхом самопроголошення на народному зібранні, що не виключало, а, навпаки, передбачало і попередню підготовку, і наявність групи ініціаторів, і потребу подальшої легітимізації свого права виступати від імені народу через розширення первісного складу, поповнення Ради представниками різних соціальних верств, творення філій, публікації відозв, збирання підписів та інші форми суспільної мобілізації.

Отже до складу представників Окружної Руської ради ввійшли о. Іван Озаркевич, о. Йосафат Кобринський, Микола Верещинський, К. Блонський, Г. Боднар, С. Лесюк.

Микола Верещинський був головою Окружної Руської Ради в Коломиї. Народився в ієрейській сім'ї 1793 у м. Ходорові, на Львівщині. Мав дві вищих освіти, які отримав у Львові і Відні, вчився в Сучаві в Буковині, на протязі 1824 - 1856 рр. керував коломийською Центральною обхідною школою [36, с. 76].

У 1848 під керівництвом Верещинського в Коломиї та округах скипіла національна діяльність. Це в першу чергу перелякало місцевих польських шовіністів, які не вірили, що «хлопи» і «попи» готові до створеного соціального життя, безумовно також до політичного діяча. Їх щоденник «Дзенник Народний» з острахом говорив, що 8 червня 1848 в коломийській церкві повстав прогрес українців метою яких було посиласти роботу храму і українські священники їх підтримали, зокрема потім з теплим одним словом до них попрямував і Микола Верещинський, який багато означав для тогочасної еліти.

У ці незабутні часи для Верещинського і його однодумців дана рада надає ряд поглядів на національному стилі і тим самим починається нове життя в Галичині. Того часу у Коломиї завдяки діяльності Руської окружної Ради утворюється перша автокефальна читальна і нова велика та доступна для українця бібліотека, тут створюється перший у Галичині слов'янський підрозділ під синьо-жовтим прапором і створюються автокефальні військові укази, містом крокують нові політичні ідеї створюється новий інтелегентний автокефальний народ. У будинку де проживав Верещинський часто збирав збори, які були знаковими для народу, до нього прибували посланці від покутських і гуцульських сіл, зокрема вони укласти петицію до уряду щодо розділу Галичини. Верещинський керував муніципальною комісією яка займалася збиранням грошей на будівництво Загальнонародної будівлі у Львові, був поборником впровадження у факультеті богослов'я у Львівському інституті автокефального стилю. Звичайно, з такого роду керівником коломиїці мали можливість досягти змін та змінити свою долю. Також це розуміли і австрійський окупаційний уряд, та районні польські шовіністи. Не дивно, що реакція вже після Весни народів на поч. 1850-х, спровокована ворогами українців у Коломиї зробила усе можливе щоб відібрати Миколу Верещинського не тільки з посади, але і місця проживання. У 1856 йому знадобилося залишити рідну Коломию і переселитися до міста, незважаючи на те, що саме батько-правитель удостоїв його Золотим хрестом з короною за відзнакою в 1850 році[10].

Практично однолітком Миколи Верещинського був колишній отець коломиїського храму Іоанн Озаркевич (1795 - 1854) (додаток А). Це був незвичайний індивід, який складав вірші, нотатки, перекладав з німецької, а також виправляв найпопулярніші українські п'єси.

Греко-латинський священнослужитель Озаркевич, який призначався в Коломиїській церкві протягом 1837-1853 рр., розширював активного керівника Верещинського. Він запам'ятався Коломиї формуванням драматичного гуртка,

який вперше в Галичині в травні 1848 презентував українському глядачеві його вистави своїм стилем. [59].

Йосафат Кобринський (додаток Б), ще один із членів Руської окружної влади, народився в м. Коломиї 28 вересня 1818 р. Син Микола Кобринського, був учителем головної окружної школи Коломиї. Сім'я Кобринських була великою, складалася з п'ятьох синів і дочки. Вдома його кликали Влад, Вацлав, хоч насправді був В'ячеславом.

Початок суспільно-політичного життя о. Й. Кобринського припадає на революцію 1848–1849 рр. Він увійшов до складу Окружної Руської Ради і як і всі інші представники національно свідомого духовенства, греко-католицький священник одним із перших виступив на захист руської народності проти польських зазіхань. Він порушив питання про запровадження української мови на богословському факультеті Львівського університету: закликав духовенство, інтелігенцію Галичини підписати прохання, яке надіслав до Головної Руської Ради у м. Львові.

Ще одним представником тогочасної української еліти Коломиї був тодішній посол (депутат) до Австрійського парламенту від Коломийщини, селянин Стефан Лесюк, про якого не маємо більшої інформації.

Незважаючи на явну опозицію польсько-австрійських ідеологів, Коломийська Руська Рада на чолі з Миколою Верещинським домоглися багато, особливо у культурно-освітній роботі.

Однак 1851 р. Головна Руська Рада у Львові, а за нею і всі окружні, припинили свою діяльність. І надалі всі осередки громадського руху в Коломиї почали від'єднуватися в певні братства чи товариства а за час Російської імперії 1914-1918 рр і взагалі перестали існувати. Перша світова війна яка почалася 1914 року забрала мільйони людських життів, зокрема і коломиян, час Першої світової війни приніс перелом та занепад багатьом об'єднанням та спілкам, на території Коломиї від даної війни залишилися руїни і зросла безнадія на відродження українського народу.

Отже Окружна Руська рада діяла в Коломиї хоча і недовго проте мала відомих постатей, до яких входили і службовці і священники і просвітяни і саме завдяки ним ми можемо мати історію та відроджену культуру українського народу.

2.2 Українські еліти видавничої справи у Коломиї ХІХ- поч. ХХ ст.

Поява друкарства в Коломиї обумовлена послідовністю цивілізовано-державних звичаїв, прийнятих тут на початку ХІХ ст. роботою просвітителя Миколи Верещинського. Він ще в 1830-х роках асигнував отримання книжок із членів гуртка «Руська трійця», формував їхні погляди життя. Микола Верещинський асигнував публікації книг «Русалка Дністрова» (1837), збірки фольклору в записах Григорія Ількевича (1840), перше виробництво альманаху «Вінок русинам на обжинки» (1846). Видно роботу Миколи Верещинського в період революції 1848 року як голови Коломийської руської ради [26].

У гуртку Миколи Верещинського об'єднувалося інтелектуальне суспільство, яке в повному обсязі формувало національну інтелектуальну сферу. Саме це дало причини 1861 відкрити в Коломиї гімназію. Начальником гімназії був прибічник ідей «Російської трійці» Теодор Білоус (додаток Г), який швидко працював над формуванням однієї з перших в Галичині бурс з метою жебраків студентів; 1863 зробив формування російського письменницького співтовариства. Найменший брат Теодора Білоуса - Михайло Білоус працював автором у друкарнях Ставропігійської установи і Михайла Поремби у Львові. Він отримав знання про нові переваги поліграфії, книговидання, друковані видання, фірми виробництва. Брати Білоуси у Коломиї створили друкарню Михайла Білоуса і Об'єднання, оформлене Галицьким намісництвом у Львові 19 березня 1864. Ця цифра є вихідним пунктом в історії друкарського процесу в Коломиї [60].

Теодор Білоус незважаючи на те що був за професією викладачем, виконував у Коломиї поліграфічно-друкарську роботу. Біля нього існувало

чудове формування: навчався у Львівській гімназії, надалі семінарії також у той же час – у філософському факультеті інституту. Вчитель у Львові, потім – у Тернополі. З 1861 проживав у Коломиї, де отримав посаду керівника в тільки що відкритій гімназії. Викладав епопею, географію, німецьку мову у Коломиї. З числа його учнів був майбутній активіст безпосереднього руху в Галичині, автор Михайло Павлик, якого Білоус забрав під свою опіку.

Теодор Білоус створив у Коломиї бурсу з метою навчання бідних учнів, підготував бібліотеку, створив актив підтримки. Йому належить теорія фактора першої в Галичині літературної спільноти, яка своїми традиціями прогрімала Коломиєю як розвиненою столицею гуцульсько-покутського боку. Він настільки благополучно керував науковою процедурою і вирізнявся своєю цивільною впевненістю, що результати його просвітницько-гуманітарної роботи вийшли за коломийські межі. Встановлено, що про його працю позитивно відгукувався Іван Франко. Білоус підтримував на той час ще новачків літераторів і майбутніх політичних діячів. Звичайно також безпосередньо займався соціально-суспільно-політичною роботою: був обраний від Коломийської території послом в загальнокрайовий парламент. Але ще знаходив період для історії відповідно до суспільства, відображення яких робилися книжками. Через безперервне креативне занепокоєння Теодор Білоус таким чином не повінчався. Він помер у Коломиї 15 лютого 1892 р. на 65-му р. життя [77]

На відміну від Теодора, молодший Михайло Білоус завжди виступав згідно з вибраним шляхом. Перед тим, як звичайні поїздки зосередили його в Коломию, закінчив трикласову школу в рідному Виткові, тепер Радехівського регіону Львівської області, а також навчався друкованого руху в друкарні Львівської ставропігійської співдружності, таким чином - в друкарні М. Поремби. Працював автором в заснованих автокефальних друкованих виданнях «Зоря галицька», «Слово». Незрозуміло згідно з якими обставинами Михайло Білоус через два роки залишив Львів, припустимо вирішив набратися максимального досвіду. Незабаром він опинився в Перемишлі, потім у Ряшеві,

Тарнові, Кракові, Празі, Відні. У 1863 Михайло Білоус повернувся до батьківщини та згідно з рекомендацією брата Теодора переселився до села Коломиї, де також існувала міні типографія.

Початковим виданням друкарні за час існування під керівництвом Михайла Білоуса стала листівка Теодора Білоуса "Про письменницьке російське суспільство". Раніше в перший час життя друкарні тут надрукували кілька листівок ввічливого і духовного значення. У виданнях 1864-67 рр. видно загальні риторичні особливості, написання: з самої бази роботи мінітипографія в той же час виконувала функції видавництва.

З метою розвитку соціальних поглядів, демонстрації позицій українців у сеймі (Федор Білоус 1861-66 рр. був послом до Галицького парламенту) якого потребувала періодична публікація. Підстава автокефальної журналістики в Коломиї прийнята 7 листопада 1865 року, з виходом першого номера газети «Голось народный» (1865-68). Друковане видання виходило два рази на місяць також існувало первісним автокефальним періодичним виданням в провінційних населених пунктах Західної України. Редагував її Михайло Білоус. Публікація захищалася на шляху польської денаціоналізаційної політики в Покутті, зверталася до ідей революції 1848. Видавці тогочасної Коломиї зазнали безперервних утисків, обшуків, а щоденник – конфіскацій. Результатом суспільно-політичної війни був перехід 1868 р. Теодора Білоуса на роботу в Краківське воєводство. Власником друкарні був тільки Михайло Білоус, що відображав в маркуванні друкованої продукції [45].

Спочатку в Коломиї друкували книги і листівки місцевого значення, які брали участь у заповненні інформативного простору друкованої продукції. Значним феноменом стало видання в Коломиї 1867-68 рр.. 3-х випусків книги «Поезії Юрія Городенчука Федьковича», якій притаманні шевченківські аргументи.

Наступними проявами формування друкарства в Коломиї існували журнал "Кропило" (1869), "Наука" (1871-1903, коломийський період -1871-76 рр.), а також друковане видання "Російська Рада" (1871-1912). Друковане

Видання «Російська Рада» (згідно з назвою москвофільської політичної компанії (1870), що претендувала на важливість головного правонаступника процесу Головного російського Консульства, сформованого під час революції 1848.) випускав Михайло Білоус. Вона дійсно відображала соціально-суспільно-політичну і економічно-фінансову життєдіяльність в території, показувала події в суспільстві. [31, с. 132].

Це була найбільш надійна газета давньоруської і москвофільської тенденції не тільки в Галичині, але також на всій австро-угорській Русі. В якості додатків до друкованого видання виходили інформаційні листівки.

У другій середині 1870-х р. з'явилися журнали "Зоря Коломийська" (додаток до "Руської Ради", 1875), "Народна школа" (1875), "Весна" (1878-80). Всі без винятку ці видання друкував в друкарні Михайло Білоус, вони мали різну сферу читачів, незважаючи на те, в сукупному, не вийшли за кордон москвофільських традицій.

Роздільною сторінкою відповідно до книгодрукованого процесу в Коломиї є робота старовірів від Буковини, які випускали свої журнали, чисельники, листівки; первісним із даних видань був «Старообрядець» (1878-85, публікатор – ченець Михайло Чернишев) [44].

Мінітипографія Михайла Білоуса протягом 1870-х рр. швидко функціонувала так само як книговидавництво. Тут зійшли книги «Церкви російські в Галичині також у Буковині ...» (1877) (з 85 картинками) і «Проповіді духовні написані М. Верещинським» (1877); книги виявили великий рівень книгодрукованого процесу в Коломиї.

Михайло Білоус у Коломиї залишався єдиним монополістом на книгодрукарській ниві до 1876 р., доки тут не стала функціонувати слабка польська мінітипографія Н. Zadembskiego і Spolki. До цього періоду в Коломиї вийшло раніше понад 120 найменувань автокефальних книг і листівок, 6 найменувань автокефальних друкованих видань і журналів.

Щоденник «Весна» (видавці Михайло Білоус, Сидор Воробкевич) був однозначно літературно-пізнавальним виданням [66].

У процесі книгодрукованої роботи видно спрямованості до соборності територій. Чітко ця проблема існувала, в друкованому виданні «Голос народний» де існував опублікований вірш Богдана Білокерницького «Берега на могилі Тараса Шевченка» (1866) де Остап Терлецький 1867 надрукував біля Михайла Білоуса шевченківську листівку з віршем-присвятою Осипа Щавинського. Переспівування віршів Шевченка, реалізовані Юрієм Федьковичем і вироблені в Коломиї 1867-68 рр., збільшили це тяжіння. Вже після публікацій творів Кесаря Білиловського на сторінках журналу «Весна», 1878 Михайло Білоус надрукував роботи Кесаря Білиловського окремо – «Дзвонь: Пісня Фрідріха Шільєра в перекладі» також унікальну мелодраму «Катерина».[42, с. 34].

У початкові десятиліття від періоду виникнення в Коломиї друкарства тут збільшувався спектр видань – вийшли політичні, жартівливі, літературні, вчено-поширені, педагогічні, дитячі періодичні видання. Спеціалізовані особливості автокефальних видань у Коломиї відзначилися у 1890-х - 1918 рр.). Новий етап в книгодрукованому процесі з'явився з поступовим відходом від москвофільських позицій в ідеології і виникненням інших автокефальних друкарень. У Галичині з'явилися посилення з метою виникнення політичних партій, які повинні були змінити відносно недостатні москвофіли і народівці. 1890 року у Львові став виступати апарат російсько-автокефальної конструктивної партії «Народ» (1890-95). Фінансувався він на ресурси від передплати, надання шанувальників, у тому числі також від Знаменитої України. Встановлено, що до його фінансування були причетні Пантелеймон Куліш і Леся Українка. Коломийський проміжок цього двотижневика – 1892-94 рр.; публікатор також відповідальний редактор - Михайло Павлик. Майже в той же час з «Народом» стало виступати «лист політичний, письменницький і академічний з метою російських селян міщан» - «Хлібороб» (1891-95). Початкові ідеї журналу у Львові редагував Іван Франко, включаючи з 8 числа «Хлібороб» друкувався в Коломиї за редакцією Ілярія Герасимовича, Северина Даниловича, Михайла Павлика [16].

У 1891 р. у Коломиї почала роботу мінітипографія Яна Брука і Об'єднання, що проіснувало до 1899 р. Є інформація, що це колишня польська мінітипографія Н. Zadembskiego і Spolki, куплена євреєм Яном Бруком. Ця мінітипографія допомагала з резидентами різних політичних партій нинішнього соціально-суспільно-політичного руху в Галичині, здійснювала публікації книг і періодики. Надрукували тут також щоденник «Хлібороб», що з інших творів включав роботи Михайла Драгоманова і поезію Лесі Українки. Вже після публікації в журнал ці роботи вийшли окремими листівками: «Роберт Брюс, монарх шотланський. Шотланська легенда» (1894) твори Лесі Українки серед них «Оповідання про заздрісних богів» (1894), Михайла Драгоманова. З числа інших видань друкарні – «Основні твердження ерфуртської програми» (1893) Карло Каутського, «Товітові фрази, розказані старорусщиною» (1893) Пантелеймона Куліша [70].

Молодий політик Кирило Трильовский у друкарні Янка Брука і Об'єднання став друкувати щоденник з метою трудового народу - Громада (1896-97). У первісній кількості встановлено, що він названий у спогади «Суспільства», який випускав Михайло Драгоманов. Щоденник Кирила Трильовського захищався у конструктивних абетках.

1901 року розпочала роботу мінітипографія Вільгельма Бравнера, що, крім автокефальної, випускала продукцію в німецькому та польському стилях, стилі мови. Тут друкували поширене-загальнонаукове щотижневє періодичне видання «Просування» (1903-05), що випускав Лев Кульчицький. Щоденник захищав у позиціях Автокефальної національно-демократичної партії, яка встановлювала своєю метою регіонально-управлінський відділ українців у складі Австро-Угорщини, єдність України. Тут вперше видано публікацію Івана Франка «Що таке поступ?», надалі вироблену в цій же друкарні окремою листівкою. З друкарні Вільгелдьма Бравнера пішов у висвітлення першого держномеру журнал «Хлопська правда» (1903, 1909), який випускав і також редагував Кирило Трилевський, засновник січового руху. Ця публікація вільно існувала всупереч москвофілів і народів, спрямовувало інтерес у систему

освітньої роботи. Ще одним виданням, яке у 1904 др. редагував Кирило Трилевський, був щоденник "Зоря" (1902-04, 1910). Книгодрукарська робота Кирила Трилевського полягала також у виданні численників, книг і листівок, що відображали думки січового руху, радикалізму. Все без винятку це разом присвоєне формувало основу, в якій вибудовувався січовий рух, з якого набуває коріння січове козацтво, яке боролось за автокефальну державність.

Навчання автокефальної молоді встановив у книгодрукарську роботу автор, кореспондент, педагог традиційної філології Коломийської гімназії Юліан Насальський. У 1894-1914 роках. у серії «Бібліотека з метою російської молоді» відбулося приблизно 170 видань, які друкувалися в Коломиї в друкарнях Михайла Білоуса, Олександра Мізевича, а також у Перемишлі. Вийшли тут оригінальні і трансфертні роботи, з яких «Сон літньої ночі» (1903) Вільяма Шекспіра [49].

Яків Оренштайн книгодрукарським заняттям промишляв бездоганно, створив книговидавництво "Галицька накладня" (1903-16). Першою книгою був «Начерк історії української літератури» Богдана Лепкого. Тут опубліковано понад 150 букіністичних випусків серії «Загальна бібліотека»; серед оригінальних і трансфертних творів художньої літератури, книг згідно зі статистикою, соціології, філософії найбільш значним існувало перше автокефальне публікування книги Фрідріха Ніцше «Так мовив Заратустра». Яків Оренштайн надрукував більше трьохсот видів українських листівок з типами природи, портретами авторів і соціальних функціонерів, картинками до творів Тараса Шевченка, Миколи Гоголя і тд. Публікатор не мав своєї друкарні, лише в 1914 під час битви став власником друкарні А. Кисілевського.

Пресу передвоєнного десятиліття створила станово-компетентна кваліфікація, поява нових організацій автокефального вчительства, перших шкільних і молодіжних видань – «Пошана» (1908), «Надія» (1909-Одинадцять), «Життя» (1911). Ці видання були малотиражними, мали невелику область читачів, друкувалися на гектографі або літографським способом [50, с. 47]

У 1903 році. в Коломиї функціонувала мінітипографія Олександра Мізевича, яка друкувала велику кількість преси в польському стилі. Тут також опубліковано кілька книг і листівок в автокефальному стилі, в тому числі видання з бібліотеки з метою молодого покоління Юліана Насальського. Характерна ознака друкарні - спільна робота з висококласним художником Василем Петруком. У 1909 р. з'явився інший етап у житті друкарні, керівництво якої забрав Фелікс Долинський. Значним виданням існувала книга Антона Крушельницького "Szkice z ukraińskiej literatury współczesnej" (1910), що презентувала польському читачеві дані про письменницьку працю Івана Франка, Василя Стефаника, Івана Семанюка, Леся Мартовича.

Друковане Видання «Прапор» (1908-12) існувало органом національного учительства Галичини, первісні номери вийшли у Львові, але від ч. 6 – вона вийшла в Коломиї під редагуванням Івана Петришина. Друковане видання відображало реальну життєдіяльність українських викладачів у Галичині, показувало до чого намагаються дійти у сфері розвитку дітей викладачі. Найбільш великою працею суспільства було щотижневє періодичне видання «Покутське слово» (1912-13), сторінки якого надавали проблемі позбавлення, самостійності і національного ренесансу в усіх сферах життя народу. Заключним із коломиїських автокефальних періодичних видань австрійського етапу був щоденник «Коломиїське слово» (1914). Друковане видання презентувало коло інтересів населення Покуття, фіксувало важливість автокефальної преси у згуртуванні цивілізації.

Однак розвиток книгодрукарського процесу на Коломиїщині тривав недовго, з підставою першої війни обірвалося стандартне формування книгодрукарського процесу. 15 вересня 1914 р. початкові військові частини військах російського генерала Саша Брусилова заволоділи Коломиєю. Захоплення тривало аж до сімнадцятого лютого 1915 р.; Другий підйом окупації - з 12 травня до десятого червня 1915 року. Вітчизняна окупаційна влада перешкодила в Галичині автокефальній пресі, припустимо існували

тільки проросійські і польські видання. З осені 1914 р. аж до листопада 1918 р. у Коломиї не залишилося жодного українського періодичного видання.

У час битви перлиною друкарства стала створена в друкарні Вільгельма Бравнера книга Тараса Шевченка «Гайдамаки» (1915). Видана на оптимальному папері, високоякісним друком, з малюнками. З'явилася вона в екстремальних умовах в інтервалі серед двома вітчизняними окупаціями перед наближенням фронту.

За час правління Російської імперії ще одним із основних діячів видавничої справи в Коломиї був Я. Оренштайн. Його праці появлялися на сторінках Коломийських видань ще з 1902 року, проте він один з тих хто залишився в Коломиї після перевороту у 1914 році та продовжив свою діяльність ставши у 1914 році власником друкарні, і хоча його справа зазнала невдачі від Російських окупантів які пограбували згодом друкарню і відправили його до Росії та він зумів вирватися з ворожих лав та продовжити свою діяльність уже в Німеччині.

Характерною рисою окупації було те, що російська військова адміністрація заборонила в Галичині та Коломиї зокрема українську пресу. Дозволено було лише проросійські та польські видання. У Коломиї з осені 1914 р. і до листопада 1918 р. не виходило жодного українського періодичного видання.

Таким чином, можна відмітити що Коломийщина за часів панування Австро-Угорської імперії активно відроджувалася і у видавничій справі, з'являлися нові видання, відкривалися нові друкарні, працювало багато розумних людей, проте з початком Першої світової війни це все знову почало занепадати.

Розділ 3. Міська українська інтелігенція Коломийщини.

3.1. Священники громади Коломия у 1848-1918 рр

У XIX-поч XX століття все українське життя в Коломії зосереджувалося біля церков і монастирів. Тут існували парафіяльні школи, де невелика група дітей вчилася читати, співати церковні пісні.

Головними активістами українського руху були священники, які перебували під виразним впливом абсолютистської держави.

Духовних осіб трактували як нижчих державних службовців, котрі зобов'язані не лише займатись своєю «професійною» діяльністю – уділенням пастирської опіки своїм вірним, але й підтримувати громадський порядок та дисциплінувати селянство [78].

Релігія в Австрійській монархії була ідеологічною основою державного ладу, а не індивідуальною справою вибору і совісті кожного. Парохи мусіли виконувати адміністративну й канцелярійну роботу. По-перше, до їх сфери відповідальності відносилось управління метричними книгами, в яких відзначалися хрещення, сімейні союзи і смерті. Ця інформація була необхідна з метою уряду як основа відомостей про демографічну вимогу на конкретній території. Селянство на той час існувало головним платником податків, а отже, також є головною основою прибутку з метою життєдіяльності країни. З цієї причини священники виконували також функцію медичних працівників, турбуючись не тільки про моральний, але і фізіологічний стан здоров'я селян. Допомога ГКЦ високою владою сприяла близькій інтеграції в соціальну життєдіяльність з боку і його казенно-суспільно-політичної структури. З цієї причини йосифінізм став особливим імпульсом з метою ГКЦ в Галичині, а австрійська політика на багато десятиліть заангажувала українське духовенство в національно-релігійний рух.

Соціальна трансформація греко-католицького клиру детермінувала зростання його суспільного статусу. Душпастирі, які переважали серед активістів українського руху, мали фактично необмежені можливості для праці

в сільських парафіях. Таке особливе становище священників відкривало перспективи для культурно-освітньої роботи, а також піднесення національної свідомості й політичної мобілізації. У час революційних зрушень, коли клирики мали винятковий вплив на селянство, духівник одночасно був капеланом, учителем, урядовцем і лікарем [73].

Ще одним важливим обов'язком була репрезентація австрійської влади в локальній спільноті. Священик оголошував і пояснював закони, накази й розпорядження Віденського двору, Галицького намісництва, окружних і повітових урядів. Недаремно представники вищої церковної єрархії звертались до властей із проханням, «адже би всі розпорядження не через циркули, а через священників селянам удіяні були».

Таким чином, греко-католицьке духовенство перетворилося на особливу соціальну групу, яка в тогочасному галицькому суспільстві виконувала надзвичайно широкий спектр функцій. Водночас священники займалися громадською роботою серед селян, розширюючи тим самим соціальну базу українського руху. Душпастирі також видавали брошури, відозви, де йшлося про перспективи національного розвитку та історичне минуле.

Особливо велику роль в духовному і моральному вихованні віруючих відіграли церковні братства. Вони проводили культурно-освітню роботу, навчали дітей Божої науки, прищеплювали любов до свого народу, його духовних традицій. З середини XIX ст. Таке братство існувало при церкві святого Архистратига Михаїла. Воно було засноване згідно статуту з 1864 року, і його затвердила як Львівська митрополича єпархія, так і місцева влада.

На 1906 р. членів братства налічувалося 87, а через рік – 102. Це були поважні і заслужені коломияни із середмістя. Вони вибирали із свого середовища провізорів, старших братів, обговорювали на засіданнях не лише церковні справи, але й заходи по вихованню дітей, відзначенню національних свят [24].

Безперечно, українським осередком залишалася місцева греко-католицька церква та священича інтелігенція. У 1860-і-70-і рр. настоятелями Коломиї були

о. Лука Данкевич, о. Василь Залозецький, о. Іван Коблянський, сотрудиками служили о. Михайло Левицький, о. Лев Лаврецький, о. Іван Заревич, о. Микола Лепкий, о. Микола Волошинський, о. Ілярій Шушковський, о. Антін Волошинський, о. Маркел Кульчицький, о. Василь Ільницький, о. Йосафат Кобринський, о. І. Наумович о. Й. Левицький, о. М. Петрушевич. Катехитами в гімназії працювали о. Іван Лопушанський, о. Юліан Войнарович, о. Тома Березовський [78].

Серед священнослужителів Коломиї відзначився отець Іван Озаркевич. Він був як уже зазначалося не лише священником але і літератором та визначним діячем, представником управлінської ради.

За його старанням у 1866 р. збудовано церкву в Красноставцях, а церкву в Белелуї розмальовано, відкрито школи в Белелуї (1852), Красноставцях (1867), збудовано міст через ріку Прут. Його тричі обирали послом до австрійського парламенту, де сміливо боронив інтереси своїх виборців.

Отець Іван Озаркевич опікувався парафіями ГКЦ та підтримував навчальні заклади Снятинщини. Він був тим, кого колумийці поважали та дослухалися до його думки. Саме Озаркевич зробив значний внесок не тільки в культурний та духовний розвиток, але і в продовження історії українського народу. Він виховав хороших дітей, які і надалі прославляли фамілію Озаркевичів.

Сучасником Івана Озаркевича був Лука Данкевич. Після закінчення Львівської духовної семінарії він був священником в ряді парафій, а в 1848 - 1849 роках очолював Руську Раду в Стрию [36].

Окрім священства, Лука проявив себе як поет і байкар, його повчальне слово публікувалося у різних газетах та журналах. Звичайно, незважаючи на служіння в храмі отець Лука Данкевич реалізовував соціальну роботу, встигав працювати з соціальними процесами і записувати. Його поезії і міфи існували в поголоску з всієї околиці і переходили з вуст в уста, часто перетискалися в древніх читанках.

2-ою духовною особистістю цього періоду був тривалий керівник Коломийський О. Коблянський (1818 - 1901). Виходець від Дебеславцев, висвячений в 1846 р., тривалий час настоятель храму Св. Михайла (1869 - 1901). Це був духовний індивід, який використовував престиж парафіян і громади. Був на прийомі у імператора Франца Йосипа. З власного маєтку зробив запис на Співдружність Св. Архістратиґа Михайла в Коломиї.

У події Коломиї значну роль під час розвитку самосполучності коломіан виконав о. Йосафат Кобринський. Він народився в сім'ї педагога, закінчив головну обхідну школу в Коломиї, навчався в Станіславській гімназії, але вже після духовних студій у Відні висвятився на греко-церковного священнослужителя. Працював священнослужителем у селі Микитинцях, у місті, але з 1853 року та до закінчення своєї доби був священнослужителем у селі Мишині при Коломиї. Працюючи у своєму приході Йосафат Кобринський багато старань додав до формування автокефальної свідомості, у тому що дав повну свою здатність патріота-просвітителя [49].

У 1848 р. Кобринський взяв участь у місцевому «Соборі російських учених», який протікав з 14 по 24 жовтня у Львові. Кобринський розмежовував погляди галицьких просвітителів від «Руської Трійці», безпосередньо розмовляв з Яковом Головацьким також іншими функціонерами автокефального національного ренесансу, всю свою життєдіяльність віддавши автокефальним жителям, які мали серйозні критичні періоди.

Іван Наумович (1826–1891) – священник, визначний галицько-український політик, громадсько-політичний та культурно-просвітницький діяч, письменник, редактор багатьох галицьких видань (додаток В).

Тема значимості Івана Наумовича у контексті українсько-ляських взаємин 2-ої частини ХІХ ст. не осяяна належним методом в історіографії. Нам вдалося дізнатися конкретні дані про цього чоловіка.

Почавши священнослужителем, І.Наумович визначає своєю метою захищати повноваження автокефального народу Орієнтальної Галичини, йдучи арбітром в українсько-польських відносинах. Його дуже хвилював гидливий

підхід поляків до українців. У друкованому виданні “Слово” Наумович писав: « Наше населення також свій духовний обряд – це два сіамських близнюка. Якщо одного били і мучили, то інший відчував усі удари і страждання. Але безперечно, в першу чергу ніж помітити чітке сонечко, їм призначено було пити не одну чашу горя » [23].

Основними змінами відносин українців і Наумовича, з одного краю, і поляків, з іншого, був взаємообмін публікаціями, де кожна область підтверджувала свою угоду. Те що відноситься до І. Наумовича, в такому разі хтось первісним не входив у конфлікт з поляками, але завжди прагнув спокійно, логічно також без образ вирішити проблеми. Докорами у місцезнаходження Наумовича поляки засуджували їх у " шийзмі " , вторгалися у відносини серед галичанами і Наумовичем, повставаючи всупереч його особистих парафіян. Але паства висловлювали Наумовичу позицію, що говорило про великий внесок і зовсім не марний процес у прагненні врегулювання українсько-польських відносин.

Початковим популярним автокефальним духовним висококласним артистом у Коломиї був Матвій Залуцький. Він працював дяком у соборі Св. Михайла. Працював цензором і повітовим представником рустикального банку. Учасник першої національної соціальної фірми в Коломиї - Співдружності духовного Святого архістратиґа Михайла та первісним викладачем духовного вокалу в коломийській бурсі (1860-літер рр.). Виконував у первісному коломийському дилетантському театрі роль, зокрема в кінокомедії «Сватання, або Жених навіжений» [67].

Авторитет священнослужителів у Коломиї формувався завдяки його особистій духовності, душпастирській второпності, освіченості та вищому культурному рівні, порівняно з селянами. Одним із завдань клиру було підвищення освіти на селі, а саме навчання й виховання дітей і молоді з іншим світосприйняттям. Душпастирі також ставали громадськими активістами, таким чином сприяючи проникненню ідеології національного руху й, зокрема, поширенню ідей ГРР серед селянства та міщан. На відповідальності пасторів

була «органічна праця» – створення читалень, написання книжок, дослідження своєї історії та звичаїв, кодифікація місцевої говірки, заснування парафіяльних шкіл тощо.

1914 рік приніс зміни і у священничу діяльність в Коломиї, у місті залишилися здебільшого представники москофільської течії, ті які не потрапили під репресії з боку австрійських властей та прибічники ворожої Росії. Серед них невідомо про знатних священників, які б досягли змін для свого народу адже Російська влада ворожо відносилася до Коломийських священослужителів які відроджували дух української національної незалежності та були осередками культурного та політичного становлення нової нації.

3.2. Коломийські службовці

Громада Коломиї тривалий час зазнавала ворожих наступів зі сторони татарів, молдовсько-польські війни руйнували міста і села, зокрема і Коломию. Вороги знищували населення, спалювали міста та залишали землі зовсім пустими та непридатними для життя.

З часом появлялося нове населення і знову починалася Коломийська історія, тривалий час таке тривало, мало джерел є які описують історію того часу проте історії відомо про таких відомих діячів які жили та творили благо українському народові.

В Коломиї в основному зберіглася та система міського адміністративного управління, яка склалася в середині XIX ст. За станом на 80-ті роки, містом керувала коломийська гміна на чолі з бургомістром, його заступником і посесором, яка знаходилася у приміщенні міської ради в ратуші.

Головними просвітителами українського народу які посприяли відродженню культурного і духовного життя на Коломийщині були священники, вчителі, службовці, але їх було не так багато, проте усі вони змогли відродити українську історію та започаткувати розвиток і становлення української культури. Усі вони мали освіту та вивчалися і відстоювали право на відтворення української мови та української школи[65].

Серед них були такі: Сильвестр Дрималик, Софрон Недільський, Стефан Лесюк, Михайло Качковський, Кирило Трільовський, Теофіл Дембицький, Северин Данилович, Теофіл Грушкевич, Іван Семенюк та ін.

Початковим у новий період бурмістером (муніципальним головою) був Сильвестр Дрималик. Про нього до тих пір поки зовсім нічого невідомо, за відрахуванням того, що в січні 1849 р. він у складі галичан-українців приїжджав назустріч із царем Фердинандом до чеського міста Оломоуц та поставив свій підпис під петицією про область Галичини в слов'янську і польську інтелегенцію, також він поставляв дані через ануляцію панщини.

У складі цієї делегації був ще єдиний уповноважений районної автокефальної верхівки, колишній посланець (представник) в Австрійський конгрес від Коломийщини, селянин Стефан Лесюк, про якого немає більше інформації[40].

Софрон Недільський був першим директором Коломийської української гімназії. Він служив народу Коломиї допомагавши виховувати та вивчати обдарований розумний український народ, саме він вимагав рівних прав для українських дітей у навчанні.

За час роботи на посаді директора гімназії у Коломиї С. Недільський зробив значний внесок у становлення культурного життя, його вважають найкращим директором Коломийської гімназії. Він працював на благо українському суспільству при цьому не руйнуючи польську освіту. Недільський вважав українців сильним суспільством та процвітаючою нацією яка сама здатна відродитися і при цьому своїм становленням перемогти польську. Багато учнів вважали Недільського своїм батьком, він розумів

кожного, допомагав бідним учням щоб вони не відчували нерівності у гімназії, запрошував їх до себе на гостину, про цю гостину тривалий час згадували з великим теплом і вдячністю [60]. Деяке шкільне приладдя для бідних студентів він купляв за свій кошт. Підтримувала Недільського і його дружина Ярослава, допомагала йому у його нелегкій праці та завжди була опорою на яку можна було покластися.

Ефективним українцем цього періоду був коломийський працівник, суддівський аспірант Михайло Качковський (1802 – 1872). Він мав зустріч з Іваном Франко, незважаючи на те що коливався сучасний театрознавець Ростислав Пилипчук [55].

Захисник і соціальний активіст, знаменитий спонсор Теофіл Дембіцький народився 1845 р. у селі Словіта біля Перемишля у сім'ї священнослужителя. Навчався у Бережанській гімназії також на юридичному факультеті Львівського університету. Невід'ємні сторінки в історії з метою входження в професію - судову практику і шестирічну юридичну практику - претендент адвокатури пройшов у Перемишлі. Вже після отримання рівня доктора, в 1874 р., відкрив у Перемишлі юридичну канцелярію. У наступному р. переселився до Коломиї протягом 40 років проводив тут свою юридичну роботу. Зміст як один раз став працювати обхідний судовий процес, тому діяльність існувало велика кількість.

Ефективний захисник Дембіцький став досить відомим. Співробітники згідно з юридичним цехом таким чином описали Теофіла Дембицького: « Вже безпосередньо зовнішній вигляд тип, який відповідала чудова і добродушна дух і постійний вигляд, - наказував будь-кому, хто саме з ним ближче мав честь познайомитися, зобов'язання поглибленої поваги. Індивід значної культури, фахівець і уважний законний порадник своїх покупців, а розмову Дембицький забув про свої цивільні зобов'язання - але безпосередньо про опіку над молодими людьми і про наші установи ». [51, с. 43].

Вже після приїзду Дембицького соціальне життя в Коломиї значно відновилося. У 1877 р. захисник став основоположником коломийського відділення Суспільства «Просвіта», засновником будівництва Автокефального

Будинку в Коломиї, членом його Управи також поважним членом Суспільства «Український Народний Дім».

Суспільно-політична конкуренція мало займала захисника Дембицького, але до компанії автокефальної фінансового життя він додав досить старань. У 1908 р. вступив у структуру П'ятнадцяти засновників (переважно навіть юристів) «Земельного банку гіпотечного» у Львові – першого національного банківського університету біля Галичини і Буковини. Через 2 роки Теофіл Дембицький став президентом пильної консультації банк також переобирався на цю посаду аж до закінчення існування. [23]

У 1904 році адвокат - серед засновників «Покутського союзу кредитово-господарчого» в Коломиї, у 1911 році обраний заступником президента товариства страхування життя і пенсії «Карпатія» у Чернівцях. Теофіл Дембицький володів значними земельними угіддями на Покутті та нерухомістю у Коломиї. Власними коштами він фінансував українські організації у Коломиї та Львові, спонсорував навчання обдарованих українських студентів. У 1894 році адвокат пожертвував значні кошти на будівництво Українського театру у Львові, у 1903 році - його ім'я серед жертводавців на Академічний дім — гуртожиток для українських студентів у Львові. У заповіті він відписав свій маєток з усіма землями Науковому товариству імені Шевченка.

Після початку Першої світової війни дирекція «Земельного банку гіпотечного» евакуювалася до Відня. З цього часу Теофіл Дембицький проживав у австрійській столиці. 16 липня 1915 року адвокат помер від інфаркту. Похований на центральному кладовищі Відня.

Северин Данилович народився 1860 р. в с. Петрові Тлумацького району, Івано-Франківської області. Після закінчення початкової школи Северин Данилович поступив до (польської) державної гімназії в м. Станиславові (зараз м. Івано-Франківськ – авт).(додаток Д) В гімназії належав до кращих учнів. Зі симпатією згадував учителя латинської мови, як учні цілим класом скандували твори латинських поетів, або переказували твори по особам, а навіть розмовляли на уроках по латині. У вищих класах Северин Данилович багато

читав, не лише читав літературні твори, але також наукові книжки. Займався філософією вивчав Кантову «Критику чистого розуму». Захоплювався творами Франка.

Після закінчення гімназії 1879 р. поступив в університет у Львові на правничий факультет. В Львівському університеті зацікавився особисто з Франком. І. Франко в той час був ще студентом філософії. Зацікавившись з Франком батько став постійним гостем в домі Франка. Там сходився чималий гурток поступової молоді. Франко був учителем цього гуртка, найбільше заохочував студіювати науки природничі і суспільні, бо як казав, через пізнання законів природи і законів суспільного життя можемо життя нашого народу краще устроїти. В той час під впливом Франка Данилович Северин почав студіювати К. Маркса. Северин Теофілович Данилович, вважається одним із засновників Русько-української радикальної партії, та її партійних часописів «Світ», «Народ», «Хлібороб», «Громадський голос». У різні періоди діяльності Данилович був головним редактором чи автором цілого ряду редакційних статей та актуальних дописів у цих часописах. З цілого ряду довідникових чи дослідницьких видань дізнаємося також про взаємини С. Даниловича із іншими фундаторами галицького радикального руху – Іваном Франком, Михайлом та Анною Павлик, Кирилом Трильовським, а також його впливи на формування політичних поглядів Василя Стефаника, Леся Мартовича, Левка Бачинського. Після закінчення Львівського університету у 1885 р. він працював адвокатом – практикантом в Станіславові.

Незабаром С.Данилович переїхав до Коломиї, де відкрив адвокатську канцелярію³³. Крім професійної діяльності, він збирав також матеріали для праці з економічної проблематики, яка мала з'явитися на сторінках львівського журналу «Товариш» наприкінці 1888 р.³⁴ Однак перший і, на жаль, єдиний номер часопису вийшов улітку 1888 р.³⁵ Робота С.Даниловича не була опублікована й залишилася в рукописі.

24 квітня 1888 р. у Коломиї С.Данилович разом із І.Гарасимовичем взяв участь у заснуванні товариства «Гуцульська промислова спілка», головною

метою якої мала стати популяризація гуцульських домашніх промислів. С.Даниловича разом із І.Гарасимовичем було призначено секретарями зборів. Після зачитання та підписання статуту спілки С.Даниловича поряд із М.Федоровичем, о. М.Лепким, Т.Грушкевичем та ін. було обрано до складу правління товариства.[18, с. 13]

На межі 1880–1890-х рр. розпочався якісно новий етап у діяльності радикальної течії. У 1889 р. С.Данилович листувався з І.Франком і М.Павликом щодо потреби видавати часопис. Так, у листі до М.Павлика від 2 грудня 1889 р. С.Данилович писав, що у Коломиї планувалося розпочати видання часопису. Разом з тим він прихильно поставився до ідеї М.Павлика та І.Франка видавати друкований орган у Львові. С.Данилович наполягав на тому, що це мала бути “популярна поступова газета”. На його думку, вона мала стати друкованим органом “цілої партії поступовців”. С.Данилович брав на себе зобов’язання залучити широкі верстви читачів не лише на Коломийщині, але також у Станиславівському та його рідному Тлумацькому повітах, щоб зібрати навколо газети “всю молоду поступову інтелігенцію” та “всіх діяльніших селян”.

28 липня 1914 р. розпочалася перша всесвітня війна, яка залучила у свою орбіту численні країни, цивілізації, особистості, знищила безліч людських життів, зробила калік, руїни і безвихідь. Коломия зазнала страхів битви, тричі переходила від однієї до інших армій. Різна доля судилася коломийській верхівці. Багато без винятку призначаються залишити межі Коломиї, але вітчизняна держава вибирала своїх уповноважених осіб на ці території [19].

Вітчизняне бойове керівництво створювало регіональне швидкоплинне керівництво, підшукувало діючих автокефальних соціально-суспільно-політичних функціонерів та нагороджувала москвофілів.

У 1916 - на поч. 1917 коломийським муніципалітетом керував 57-річний керуючий Стефан Букоємський, малорус. До магістрату, крім поляків і євреїв, ставився також малорус, 69-річний нотар Йосиф Капко. Низка українців існувала магістратами.

У 1917 в Коломійі жило лише 12 тис. людей. Активними існували впливові коломийці: керівник гімназії П. Мостович, вчений гімназії Чайковський, нотаріус Капко, працівник Ю. Колцуняк, колишній керівник банку «Покутський союз» С.С. Скварко, служитель закону Безбоязний Аронець, керуючий Коломийського відділення «Народної Торгівлі Микола Коновал, довголітній службовець магістрату О. Печерський, Микола Вербовий, священники о. Віктор Лозинський та о. Євгеній Гіссовський.

Отже, політичні службовці Коломийщини відзначилися за час Австро-Угорської імперії, а час Першої світової війни нічо путнього для Коломійі не приніс.

Розділ 4. Відомі товариства та спілки Коломиї 1848-1918 рр.

4.1. Політичні організації Коломийщини XIX - поч. XX століття

Засвоєння політичного досвіду та історичних традицій кінця XIX початку XX ст. – періоду виникнення перших політичних партій, національно-патріотичних організацій, наукових товариств – є неоціненним скарбом для сучасного українського державотворення.

Основним органом влади була рада, до компетенції якої входили: розпорядження майном міста, управління фінансами, розподіл і збирання податків, нагляд за санітарним станом Коломиї, організація будівництва та ремонту шляхів, мостів, укріплень, надання звання почесних громадян.

Староста керував тільки державним судовим процесом. Серед радою та судом виходила безперервна конкуренція через уряд, а це негативно вплинуло на фінансове формування міста. Крім цього, комітет на власний розсуд розпоряджалося підприємцями міста і його аграрними угіддями, роздаючи їх у найми бурмістрам, ксьондзам, продавцям, лихварям. У результаті такого роду роботи, міські території передавалися в приватне майно купецько-грабіжницької еліти, і не лише юдейської.

З метою політичного і адміністративного управління в 1867 році був заснований Коломийський район на керівника зі старостою і осередком в Коломиї. У веденні повітової влади – староства (Bezirk-Hauptmannschaft) існували всі без винятку процесу, за відрахуванням судових.[37]

У 1858 Коломия та території коломийського регіону переключилися на майно дирекції Народного банку у Відні, але з 1 липня 1862 – “з усіма правами і зобов'язаннями, особливо з законним пропінацій, млином і патронату”, переключилися на майно громади міста від окремого договору.

Піднесення Коломиї для австрійського уряду мало, насамперед, економічне значення. Нова влада хотіла створити внутрішній ринок для збуту продукції галицького рільництва, а також промислові заклади, вироби яких можна було б експортувати за кордон.

У 1890-х рр. на арену галицького суспільного життя виходить радикальний рух, створюються політичні партії, одна з них мала назву Русько-Українська Радикальна Партія (РУРП), і її лідером у 1890-98 рр. був І. Франко.(додаток Ж). Заснували цю партію здебільшого коломиїці, серед них: І. Франко, С. Данилович, І. Гарасимович; підтримували її письменники Л. Мартович, В. Стефанік, О. Маковей, та відома співачка С. Крушельницька та ін. [62]. Крім Російсько-української радикальної партії з руху народовців виникли: Українська соціал-демократична партія (1899), Національно-демократична партія (1899) і Християнсько-громадська партія (після 1896).[62]

Однією з визначних політичних організацій ХІХ століття, яка принесла результат у політичному суспільстві була Русько-Українська радикальна партія (РУРП). Основним її діячем що походив із Коломиї був К. Трильовський.

Кирило-Григорій Трильовський – видатний активіст автокефального атлетично-гімнастичного переміщення, соціальний, суспільно-політичний та цивілізовано-освітній активіст, захисник, кореспондент, публікатор, спонсор. (Додаток З). З'явився 6 травня 1864 в с. Богутині на Золочівщині в ієрейській сім'ї Йосифа так Гонорати. Зростав у селі Богутині, Острівці, Ожиді, Будилові. Навчався в гімназіях Золочева, Коломиї, університетах Чернівців і Львова, де відстояв доктора права(1894). Вважався один і основоположників і основних функціонерів Російсько-Автокефальної Конструктивної Партії (РУРП). У червні 1900 здав юридичний держіспит. У 1901-1908 роках працював у своїй юридичній фірмі в Коломиї, пізніше в Яблуні. Прийняв участь у культурно-просвітній і пропагандистській праці серед селянства Галичини. [21]

Будував бібліотеки, читальню "Просвіти", сільгоспкооператив "Загальнонародні спілки".

Ініціатор та ідейник січового руху. 5 травня 1900, внаслідок його дій, заснував перший в Галичині орган пожежно-гімнастичного товариства "Січ" в с. Завалля у Снятинщині. Створив численні січові осередки в Галичині, Буковині і Закарпатті.

Протягом 1908-1912 років керував основним апарат січового руху - Центральною Січовою Радою, але в 1912-1914 рр. був провідним ватажком Автокефального січового поєднання (АСП). У 1913 року створив наполовину військову систему Автокефальних Січових Стрільців. 28 червня 1914 р.. єдиний з ініціаторів та керівників Шевченківського руху у Львові, поінформованого Століттям від дня появи на світ Тараса Шевченка [27, с. 410].

У 1919 створив Січову раду у Вінниці, 1920 – в Ужгороді, 1921 - соціум " Січ " у Відні, як член взяв участь у Міжнародній трудовій олімпіаді в Празі. Внаслідок нього січовий рух розблагівистив свою роботу в об'єднаних штатах Америки, Канаді, Чехословаччини, Далекому Сході, Німеччині. З зацікавленістю Кирила Трилевського, 1927 р., у Празі відбулися перші січові збори, у якому засновано управління руху біля Чехословаччини " Слов'янський Січовий Союз " . Беручи до уваги величезний авторитет " Січового Батька " , у вересні 1928 місто Вітрів засновано соціум "Січ ім. К. Трилевського", а в 1933 у Празі, на 2-й Січовому з'їзді УСС, він обраний поважним членом. Січове переміщення сприяло розвитку новітнього покоління українців.

Автор ладу пісень та маршів ("Верховина", "Гуцульська пісня", "Егей, далі в нещастя "Січ" проходить!" (Мічовий контрмарш) та ін.), публікатор посібників згідно ґрунтів січового та стрілецького переміщення. [45]

Ініціатор Січових урочистостей з невід'ємними зразковими гімнастичними процедурами, пожежно-гімнастичними курсами і завзяттям січовиків у човнах-чайках відповідно до річок Західної України. Теоретик, техред і спонсор видань, які включали інформацію про автокефальні атлетично-гімнастичні рухи і спеціалізовані зміни спорт січових процедур і технології їх викладання і виконання - "Запорожець", "Січовий голос", "Січові вісті".

1907 і 1911 рр. належав до Палати послів австрійської Урядової консультації у Відні, з 1913 р. – Галицького сейму. 1911 був один із заступників у судовому ході 101 учня, які боролися за слов'янський інститут у Львові.

У 1894-1895 рр. у сфері РУРП виступав у обговоренні питання відповідно до національної проблеми. К. Триловський та С. Данилович позначали за

вирішення суспільних і фінансових питань, в такому ж періоді. Розподіл та його прихильники вимагали у державному пріоритеті. Одне з нововведень, запроваджених РУРП з метою просвітницької діяльності, розпочали загальнонародні віча, у яких переносилися актуальні проблеми соціально-суспільно-політичного і суспільно-фінансового характеру [31].

Як виявилось, вони стали більш результативним і продуктивним способом пропагандистської роботи.

У 1899 р. народівці з керівниками Е. Левицьким та В. Охримовичем сформували Автокефальну національно-демократичну партію (УНДП), до якої приєдналися Грушевський і Франко. Група захищала у вільних позиціях, основною мішенню оголосив самостійний автокефальний уряд. Надалі націонал-демократи перетворилися на найбільшу партію в Західній Україні.

Таким чином, іншу половину - закінчення ХІХ ст. можна оцінити як проміжок зростання національно-емансипаційного руху в Західній Україні зокрема і в Коломиї, так як всі без винятку партії підприємства допомагали один з одним, підвищення позицій і ролі цих політичних сил, які позначали внаслідок всеукраїнського об'єднання на принципі популярності самостійності і автокефальної державності.

Істотним станом у праці державних демократів існував як суб'єкт партійної діяльності в повітах. У такому випадку є насправді УНДП одна з партій сформувала осередки, які функціонували на місцях, в повітових центрах і навіть містечках. Все без винятку це вело до того, що незабаром УНДП стала насправді спільною партією.

Програмні умови УНДП відгукалися з вимогами, які були показані Головною Руською Радою ще в 1848 р. Група закликала області Галичини на орієнтовну частину (з Лемківщиною) російську (автокефальну) з російським (автокефальним) сеймом у Львові і на західну польську (мазурську) (без Лемківщина) з польським сеймом у Кракові. Подібна мета встановлювалася також відповідно до взаємини до Буковини: пункт її на російську (автокефальну) частину і елліністичну (румунську) і об'єднання автокефальної

частини Буковини до Орієнтальної Галичини. У такому випадку це існував проект створення однієї автокефальної глибинці в австрійській країні [77].

Починаючи з 1890 р. засновується у Коломиї культурно-просвітне товариство «Народні Спілки», головні осередки виникають у покутських селах поблизу Коломиї. У самій Коломиї відбувалися віча та збори, почали пропагувати радикальні ідеї та львівський журнал «Хлібороб», де працювала більшість українців з рускоязичною мовою [62].

У 1892 році в Коломиї починають виходити журнали, першим з них був журнал «Народ», його редактором працював ще один відомий коломиець, відстоював українського руху на коломийських землях Михайло Павлик.

Після журналу «Народ» не забарився і вихід нового журналу «Хлібороб», назвали його на честь хлібокомбінату, теж у 1996 році вийшла у друк радикальна газета «Громада», редактором її був К. Трильовський [40, с. 210].

При радикальних вічах, які часто відбувалися створювалися нові радикальні товариства, такі як «Народна Воля», «Рух». До радикального коломийського ядра належали переважно вчорашні народовці, ті хто бачив зміни у сьогоднішньому дні та бажав процвітання та прогресу жителям Коломиї. До них відносили раніше згаданих І. Гарасимовича, С. Даниловича, К. Трильовського та ін. Радикальний рух поширився не тільки в Коломиї а й на села Коломийщини. Внаслідок того народовецька партія підупала, а новий рух викликав шалену лють у москвофілів, їх лютило те що починає відновлюватися українська мова та звичаї а про них починають забувати. У 1892 р. провідники коломийського українського життя розпочали будівництво Народного дому, доказавши тим москвофілам свої наміри в серйозності українського відродження (тепер це є Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття) [63].

В другій половині ХІХ столітті в Галичині почали зароджуватися жіночі організації, вони стали зародками жіночого руху, серед них згуртувалася і жіноча громада м. Коломия. Як описує «Зоря Галицька» жінки піднімали голос за жіночі права.

Опираючись на Віденське товариство «Січ» Наталія Кобринська та її подруги провели у 1884 році в Коломиї перше студентське віче, на якому піднімалося питання про роль жінки в суспільному розвитку. В ньому брав участь і молодий ще тоді Іван Франко.

Велике значення для розвитку жіночого руху в Коломиї мало утворення передовими жінками «Руського жіночого гуртка». У 20-30х роках ХХ ст в Коломиї продовжували розвиватися жіночі організації під керівництвом відомої діячки Коломиї Олени Киселевської. [45]

Розвиток Коломиї завжди супроводжувався війнами, серед них і Перша світова війна та російська окупація в Коломиї. Коломийські політичні організації не могли існувати отже почали закриватися і припинили свою діяльність. Натомість російська влада запроваджувала свої товариства до яких включала москофілів та російських окупантів. Так до Коломиї на посаду начальника повіту було відправлено Ніколая Лопатіна.

У 1914 р. вітчизняний окупаційний уряд сформував Коломийський державний благодійний комітет, до якого належали четверо українців. Мером поставили Маркелія Дяковського. Крім нього до ради вступали Михайлина Дяковська, Микола Березюк і Онуфрій Залуцький. Однак дані імені до тих пір поки зовсім нічого не повідомляють.

16 червня 1917 р. в захопленій вітчизняними арміями Коломиї був заснований «Тимчасовий державний комітет», до якого вступили сім представників всіх громад міста: від українців - нотар Й. Капко та керівник гімназії П. Мостович. Керівником Тимчасового комітету обрали Йосифа Капку, якому водночас доручили посаду бургомістра.

Подібним методом, ХІХ у Коломиї став етап цього національного ренесансу: збільшилося державне розуміння українців, істотних успіхів досяг національний рівень культури. Національно-емансипаційний рух у Коломиї відзначив підхід від цивілізовано-освітнього аж до політичного, висунувши девіз політичної самодостатності України.

4.2. Коломийські громадські культурні товариства

З середини XIX ст. Коломия почала активно розвиватися. Під впливом так званого віденського ренесансу містобудівний упор переноситься на формування адміністративно-ділового центру з великими і красивими будинками. У центрі міста зникають маленькі хатини, проте з'являються кам'яні будинки. У цьому й виникла потреба впорядкувати місто.

1878 р. міський уряд знизив на 50% податку будівництво кам'яних будинків протягом 20 років. Це заохочувало власників, і протягом згаданого року у Коломиї виросло 12 кам'яних будинків. Зростає прекрасний Народний дім (1892–1900), щаслива каса (1892), ратуша (1877), гончарна школа (1891), єврейський госпіталь та притулок, езуїтський костел, гімназія, приміщення фінансового уряду, Святомихайлівська церква. XX ст. остаточно сформували адміністративно-культурний та діловий центр міста, зафіксований на листівках того часу.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. зростає кількість вулиць, назви яких свідчать про уявний розвиток Коломиї: Залізнична, Газова, Колієва, Подторова, Перетята, Долишня, Горишня, Глибока, Збіжева, Фільваркова, Базарова, Городова, Серпова, Сільська, Ділова, Пильна. Загалом майже 90 назв коломийських вулиць на той час були пов'язані з польською історією та з прізвищами діячів польської культури, понад 20 названі іменами святих та лише 6 прізвищами українців: Грінченка, Котляревського, Куліша, Лисенка, Шашкевича та Шевченка. 16, с. 76]

У 1889 р. українці заклали в Коломиї культурологічне товариство «Батьківщина», яке мало на меті влаштовувати різні збори, вечори, шанувати, свята, сходи. Про нього також дбали народівці.

У 1893 р. створено «Російський жіночий гурток у Коломіні» (згодом – «Жіночий гурток»). Ініціатором та першим головою була дружина лікаря Кобринського Франциска, сюди належали Антоніна та Кліма Кульчицькі,

мадам Гузар та, ймовірно, Олена Кисилевська. Вже за три роки гурток налічував 46 членів.

Наприкінці XIX ст. на території Галичини, зокрема й на території Галицької Гуцульщини й Покуття, інтенсивно розвивалися українські традиційні художні промисли – ткацтво, вишивка, гончарство, різьбярство, кошикарство та ін. Важливим стало вирішення питання реалізації та продажу виробів місцевих народних умільців. Тому нагальним було заснування українського економічно-просвітницького товариства, яке б займалося популяризацією і продажем товарів народних майстрів. Цією справою зайнявся маловідомий в сучасній українській думці громадсько-політичний і кооперативний діяч Іларій (Лярій, Іларіон) Гарасимович (1853–1901), який став головним натхненником і організатором заснування «Гуцульської Спілки промислової» в м. Коломиї наприкінці XIX ст [24].

Іларій (Лярій) Гарасимович народився 9 квітня 1853 р. в с. Биткові Богородчанського повіту (тепер Надвірнянського району Івано-Франківської обл.) в священничій родині. Його батько Іван був парохом села, походив з селянської родини з с. Забережжя Станиславівського повіту (тепер Тисменицького району Івано-Франківської обл.), а мати Антоніна теж виховувалися у священничому середовищі. Дитинство Іларія пройшло в с. Микуличині Надвірнянського повіту, куди його батьки переїхали в 1854 р., які дали йому хорошу освіту. У 1860–1864 рр. навчався в початковій школі м. Самбора на Львівщині, а протягом 1864–1872 рр. здобув освіту в Станиславівській гімназії. Під час навчання в гімназії великий вклад на формування його світогляду здійснив професор філології Йосиф Ціпцер. У своїй автобіографії І. Гарасимович зауважив, що цей наставник вирізнявся «своїм всестороннім критицизмом а zarazом порівнявчим зіставленням фактів з всіх епох і всіх народів кожного об'яснюваного ним предмету» [29, с. 10].

Протягом 1872–1876 рр. навчався на філософському факультеті (математично-фізикальний відділ) Віденського університету. Перебуваючи в столиці Австро-Угорської імперії, вступив до лав українського академічного

товариства «Січ» під орудою урядника університетської бібліотеки Остапа Терлецького [25, с. 5]. За словами І. Гарасимовича, перебуваючи в цій молодіжній організації, він поринув у вивчення азів політичної економії, ідей матеріалізму. На нього велике враження справила книгозбірня бібліотеки вищого навчального закладу, що спонукало його до сприйняття радикальних ідей. Поряд з іншими представниками товариства «Січ» він цікавився життям народних мас Галичини. У м. Відні познайомився з Михайлом Драгомановим, який в 1875 р. відвідав родинне обійстя Іларія Гарасимовича в с. Микуличин Надвірнянського повіту [29.]. Його співпраця з ідеологом громадівського соціалізму, фундатором українського радикального руху в Галичині мала негативні наслідки для формування професійної кар'єри. Як відзначав І. Гарасимович, після закінчення навчання у Віденському університеті через радикально-демократичні погляди він був підданий строгому політично-поліційному нагляду (хоча невідомий дописувач часопису «Громадський голос» помилково вказував, що він не закінчив вищій навчальний заклад, оскільки його батько був бідний і, мабуть, не міг оплатити за навчання сина [25, с. 5]). Це змусило його різко поміняти сферу діяльності. Іларій Гарасимович почав займатися господарським промислом. Спочатку допомагав батькові і сестрам вести пасічницьке господарство. Заробивши трохи грошей, купив земельну ділянку обсягом 10 моргів у с. Старуня Надвірнянського повіту (тепер Богородчанського району Івано-Франківської обл.), де організував власну велику пасіку. І. Гарасимович згадував, що зароблені кошти з продажу меду давали йому скромний заробіток [29].

На заклик громадського діяча Аполлона Ничая, у 1880 р. він взяв участь у виставці господарського промислу в м. Коломиї. І. Гарасимович займався оформленням етнографічної виставки, вперше ознайомившись з найкращими гуцульськими і покутськими виробами, котрі, які він вказував, «вже ніколи мені з пам'яті не виходили» [29].

З метою розвитку на Покутті українських традиційних художніх промислів і ремесел та їх реалізації було задумано створення товариства,

ідейним натхненником і організатором якого став Іларій Гарасимович та кілька його однодумців, патріотично налаштованих представників української інтелігенції і підприємців.

Початок створення такого товариства на теренах краю веде свій початок з середини 1880-х рр. 24 квітня 1886 р. на вічі в м. Коломиї чисельністю близько 600 осіб Іларій Гарасимович виголосив реферат «Як би розвинути промисел у нашого народу і як би зробити, щоби з него був найбільший хосен». Промовець закликав зібрання закласти «Першу гуцульську спілку промислову» із відділами, які сприяли б залученню до них «людей з усіх верств руського народу» [14].

На важливість заснування «Спілки» наголосив Іван Франко, підкресливши, що вона є спробою самостійної підтримки гуцульського домашнього промислу і створення умов, які б якнайкраще сприяли розвитку самої техніки промислу і тим самим загальному добробуту гуцулів, розвитку їх господарської діяльності. При заснуванні «Спілки» надають руки українці і поляки для спільної праці - що є принципово важливо, оскільки вони мають не тільки національні суперечки, але й пекучі для обох сторін економічні і суспільні потреби [50, с. 108].

Ще одним товариством яке слід згадати була колонійська «Просвіта». Вона допомагала відкривати колонійцям очі на реакційну діяльність місцевих москофілів, організувала вечори пам'ятних дат, поширювала українську класичну літературу серед населення, засновувала філії свого товариства по передмістях і в навколишніх селах.

Весь просвітянський рух у Коломиї почався із побудовою Народного дому. В ньому працювали члени «Просвіти» із середмістя, українська еліта із числа гімназійних професорів, вчителів, частина адвокатів, священників і прості-міщани патріоти.(додаток Е)

Отже, культурне життя в Коломиї з 1848 до 1914 року процвітало, відкривалися нові спілки, організації, товариства, створювалися нові школи, народний дім, жителі все частіше висловлювали свою думку та творили свою

історію. Можна вважати що період XIX поч XX століття для Коломиї був прогресивним та процвітаючим.

Проте 1914-1917 рр були не сприятливими для Коломиї і усе зроблене до того часу почало активно занепадати, відомі еліти покидали землю, школи і спілки почали занепадати. З усіх відомих товариств за час Першої світової війни в Коломиї відомо тільки про одне культурне товариство «Родина» очолив священник о. Е. Гіссовський, а його заступником обрали суддю А. Аронця.

За час правління Російської імперії представники Коломийської інтелегенції за основне мали не культурні товариства а притулки для дітей та старших громадян, госпіталі та лазарети, адже думати про культурне відродження в той час не було змоги.

Та революційні події в Росії посприяли тому, що російська армія відступила з Галичини, і 27 липня 1917 р. до Коломиї повернулася австро-угорська влада. З Великої України долинали звістки про національно-визвольні змагання.

Значний прогрес починаючи від 1848 року у Коломиї дає ознаки про себе ще і до сьогоднішнього часу. Розвиток української мови, стрімкий економічний розвиток та історичні події дають можливість зрозуміти що історія нашого народу різноманітна та багаторічна.

Розділ 5. Методика викладання матеріалів про культурно-освітніх діячів громади міста Коломия (1848-1918 рр.) у загальноосвітньому навчальному закладі

Кожний народ має свою історію, своїх внутрішніх ватажків, які встановлюють вектори їх формування в ті чи інші періоди. Відштовхуючись від цього, що тільки ґрунтуючись у далеке минуле, по-новому його піддавши обробці і логічно застосувавши, можна змістовно відповідно до висхідної соціально-фінансової і соціально-політичної поверхні пересуватися до наступного дня.

Історія Коломиї особливо 1848-1918 роки є мало дослідженою. Цей період був визначним для українців які проживали на території Коломиї, проте про цей час нам мало відомо. Мала кількість джерел є про історію Коломиї ХІХ поч. ХХ століття, це зумовлює необхідність більш детально розглядати саме цей час у сучасній шкільній програмі.

Коломия це центр духовного та культурного відродження за часів панування Австро-Угорської імперії, саме Коломия є освітньо-культурним центром України і на даний час. Відомі Коломийці, серед яких М. Верещинський, І. Озаркевич, Й. Кобринський, С. Данилевич, К. Трильовський, І. Герпсимович, брати Білоуси, та ін. Відмітилися своїми успіхами у національному відродженні української народності, саме вони та еліта Коломиї яка гордо славиться на весь світ своїми здобутками та успіхом. Коломия – це місто, яке увійшло в історію становлення Української держави, воно відоме своїми героями, поетами, митцями, священнослужителями, викладачами школами. [19,с.54]. Час окупації Російською імперією – перелом в коломийській історії теж є мало описаним та досліджуваним тому дана тема для навчання є доволі актуальною.

Перша згадка про Коломию міститься в Галицько-Волинському літопису під 1240 роком [26,с.65].

На даний час у школах та інших навчальних вузах України історію Коломиї та її інтелегенцію узагальнюють під історією Покуття, Галиччини. На мою думку слід виділяти історію Коломиї та її еліти, адже вони були засновниками національного культурного руху та започаткували культурне відродження на теренах Коломиї за часів панування Австро-Угорської імперії. Українцям варта знати звідки походили їхні просвітителі та де вони творили майбутнє українського народу.

Для того щоб побільше наші учні та студенти дізнавалися про культурно-освітніх діячів громади Коломиї (1848-1918 рр.) слід проводити сучасні методики викладання історії нашого народу та наших земель більш розширено та відкрито.

Як відомо сприйняття певного матеріалу, зокрема з історії відбувається поступово при обдуманому підборі різноманітних методів і прийомів. Адже якщо включити суто лекцію про культурно-освітніх та суспільно-політичних діячів громади міста Коломия дітям буде нецікаво і вони більшість матеріалу не запам'ятають. Саме тому варто об'єднати різноманітні методи навчання при вивченні матеріалу про діячів Коломийщини 1848-1914 років чи будь-якого іншого періоду.

Як бачимо з вище наведеного рисунку учням з усіх методів найбільше подобається практичне навчання, групові дискусії. Лекція та читання нажаль для сучасних дітей мало дієві, тому подаючи матеріал про культурно-освітніх та суспільно-політичних діячів громади міста Коломия варто обрати методикк з практичною частиною та групувою дискусією, при цьому поєднати з лекцією та читанням, адже не варто забувати подавати матеріал.

Для початкових класів історія Коломийської еліти XIX- поч. XX ст. виявиться ще не цікавою, та і історію у сучасній школі у початкових класах ще не вивчають, а от уже учні 6-9 класів з задоволенням ознайомилися б з історією цього славного міста з її культурно-освітнім діячами.

Отже працюючи з старшими школярами можна скласти план уроку в поєднанні практичного матеріалу, бесіди, дискусії з використанням джерел не

тільки України а й Австрії, адже Коломия була у складі цієї країни і у джерелах Австрії збереглося багато матеріалу про 1848-1918 рр в Коломиї [18, с. 76].

На уроках історії у старших класах доцільно провести дискусію і запропонувати кожному обрати певного діяча даного періоду. Наприклад дискусія на тему Чим відзначився певний діяч у 1848-1924 році у житті Коломиї?. Теж доцільно згадати про нездоланність коломийського народу перед Російським окупантом, та порівняти настрої коломийських громадян за час правління Австро-Угорщини та Російської імперії.

Теж цікавим буде практичний матеріал, наприклад оживи свого героя даного періоду, навести учням завдання у якому варто перевтілитися в даного діяча і максимально наближено його продемонструвати.

Виховна година на честь пам'яті культурно-освітніх та суспільно-політичних діячів громади міста Коломия, включити розповідь з презентаціями, переглянути п'єсу того часу яку створив І. Озаркевич наприклад.

У старших класах можна прочитати уривок підручника, підготувати лекцію і створити бесіду. Теми для бесіди:

1. Окружна Руська Рада, її роль у житті Коломийян.
2. Визначте основну мету діяльності народовців.
3. Який вплив на суспільно-культурне життя мала «Просвіта».
4. Які наслідки для Коломиї спричинила Перша світова війна?

Отже матеріал про культурно-освітніх та суспільно-політичних діячів громади міста Коломия на уроці історії необхідно подавати для старших класів у вигляді лекції, опрацювання документа, дискусії, практичної вистави або бесіди.

Окрім історії де можна вивчати про культурно-освітніх та суспільно-політичних діячів громади міста Коломия, є ще і музика. І саме для найменших школярів, які теж повинні знати що відбувалося на землі на якій вони народилися і проживають.

Зацікавити молодших учнів можна коломийками, саме у поєднанні музики, цікавих розповідей можна подати дітям матеріал про відомих постатей

Коломій 1848-1918 рр. Звичайно таким дітям багато інформації не запам'ятається проте вони матимуть уявлення про тих діячів.

Можна створити майстер-клас з коломийок на уроці музики, на уроках образотворчого мистецтва можна проводити майстер-клас з гончарства та узорів даної місцевості, на уроках історії можна проводити методику порівняння Коломій з Івано-Франківськом, цікаво б було порівняти два міста та визначити чому адміністративним центром є Івано-Франківськ, а не Коломия і попри все це згадувати хто причетний до того чи іншого виду діяльності, до виникнення коломийок, до заснування школи гончарства і т.п. [4, с. 13].

Таким чином, в події Коломій зберегли свій слід сотні виняткових осіб, які проживали в різні періоди і прогрімали в різних сферах праці. З числа їх - державні функціонери і художники, духовні ієрархи і фахівці інженери і художники, письменники і артисти, функціонери театру і кінематографа. Спогади про них увічнена у пам'ятниках, пам'ятних дощечках і найменуваннях вулиць, присвятах музею.

Саме тому варто відвідати ті місця, які нагадують про певних постатей і діячів Коломій.

Для учнів чудово було б організування екскурсії до Коломій та тих місць де жили відомі постаті Коломій, зацікавити учнів можна такими місцями:

- Основним атрибутом та гордістю міста являється Ратуша. Сьогоднішня адміністративна будівля Коломій – одна з небагатьох споруд Франківщини, яка і тепер виконує свої адміністративні функції: тут розміщені Коломійська міська рада. Під час екскурсії варто звернути увагу на Коломійську Округну раду, порівняти права і обов'язки тогочасних членів головної управлінської організації та сучасних депутатів.

- Головною національно-громадською установою Коломій є Народний дім, зведений ще у 1902 році. Тепер це Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. Даний музей має понад 50 тисяч експонатів від періоду трипільської культури до

сьогодення. Наприклад при відвідинах даного музею можна розповісти про Й. Кобринського, чому музей носить його ім'я.

- Славиться Коломия і своїм храмом, який майорить на всю Коломию. Настінні розписи собору виконані у візантійському стилі. Вони зображають Преображення Господнє, апостолів, християнські свята та українських святих, виконані у яскравих світлих кольорах становлять радість у храмі. Собор по праву вважається одним з найбільших храмів Західної України. Окрім собору при в'їзді в Коломию подорожнім впадає у вічі старовинна дерев'яна церква Благовіщення Пресвятої Діви Марії. Являється найдавнішою церквою Коломийщини, збудована ще у 1587 році. За цей час церква дещо змінилася, та і зараз в ній відчувається дух тих переломних років. Відвідуючи храми і церкви варто провести бесіду про о. І. Озаркевича, о. Л. Данкевича, о. Івана Коблянського.

- Як зазначалося вище в Коломиї у середині ХІХ століття виник один з найстаріших театрів Західної України. Сьогодні театр є лауреатом українських, європейських та світових театральних форумів, та можна глянути на нього і сьогодні у Коломиї [67]. Відвідуючи театр можна звернути увагу на його засновників, діяльність М. Верещинського обов'язково варто розглянути.

Особливого ставлення вимагають і місця останнього спочинку - кладовища та окремі могили. Багато діячів Коломиї 1848-1918 рр. поховані за межами України, проте тих які мають могили в Україні варто відвідати, щоб майбутнє покоління могло вшанувати їх пам'ять. Варто згадати і про тих діячів які примусово покинули землі Коломиї щоб не здатися та не підкоритися Російському цареві.

Також є багато інших цікавих місць у Коломиї відвідуючи які можна відчувати дух Коломиї і побачити старання її діячів і засновників даних пам'яток архітектури та мистецтва. Отже екскурсія по визначних місцях тогочасної Коломиї була б у історії шкільного життя дуже доречною, і матеріал про інтелегенцію даного міста за часів Австро-Угорської імперії швидше б запам'ятався. Для того ми розробимо методику такої екскурсії.

Експедиція по місцях існування Коломиї 1848-1918 рр.

Методика проведення екскурсій спрямована на те, щоб учні зуміли легше засвоїти історію становлення культурно-освітнього життя у Коломиї в 1848-1918 рр. Прийом показу доповнюється прийомом розповіді і завдяки цьому учні краще запам'ятовують ці події. Експедиція по Коломиї найкраще зможе донести до учнів усю історію життя нашого населення того часу, адже під час екскурсії можна не лише почути, а й на власні очі і вживу побачити те про що потрібно пам'ятати [67].

Вид екскурсії. Науково-пізнавальний.

Тривалість даної екскурсії 3 години, зазвичай краще організовувати екскурсію на кінець тижня.

10.00 - 11.00 - огляд історичного центру міста, двох унікальних музеїв «Писанки» і «Музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття», найдавнішої дерев'яної церкви Покуття (XVI ст.). Музей «Писанка» єдиний у світі музей писанки або писанкового розпису. Знаходиться він по проспекту Чорновола 43. У музеї постійно відбуваються різноманітні виставки майстрів народного мистецтва, проводяться майся-класи з розпису писанки, представлено експозицію історії писанкового розпису тощо. «Музей народного мистецтва Галичини і Покуття імені Йосифа Кобринського – музейна установа в місті Коломия що зберігає цінні й рідкісні твори народного мистецтва гуцулів та покутян. Це перший на теренах Західної України музей українського мистецтва.

11.00 - 12.00 - відвідини найстарішого театру Коломиї та ратуші в центрі міста. Коломийський академічний обласний український драматичний театр імені Івана Озаркевича створений постановою уряду СРСР який відомий і славиться своєю історією і досі. Коломийська ратуша знаходиться в самому центрі міста та майорить на всю Коломию. З Ратуші можна побачити чарівні краєвиди міста. Споруда триповерхова, П-подібна, зведена у стилі не ренесанс. Північний фасад виходить на початок проспекту Грушевського, східний на вулицю Вейгеля. На вежі розміщений герб Коломиї.

12.00 - 12.20 - відвідання своєрідного ринку, де продаються вироби народних гуцульських майстрів, екскурсія до місця, пов'язаного із життям І. Озаркевича.

12.20 – 13.00 – відвідини Народного дому та бібліотеки. Народний дім Коломиї знаходиться за адресою вул. Театральна 27, у даній установі влаштовують вистави та концерти кожних вихідних та по святах. У Коломиї знаходиться чотири бібліотеки, сама основна з них Коломийська центральна районна бібліотека. Вона знаходиться недалеко від Народного дому тому обов'язково слід до неї навідатися. В цій бібліотеці знаходиться багато підручників про Коломию за часів австрійської імперії, у цю бібліотеку щоденно навідується близько 20-30 читачів.

Отже місто Коломия, цікавий і мальовничий край нашої землі, прославився з давніх-давен своїми торговельними відносинами, своєю історією, своїми поетами та діячами, своєю школою гончарства та танцем коломийкою, це місце де панує затишок та надихає народність, тут справжній дух традицій та звичаїв. Нашу землю, наших громадян не змогла здолати жодна імперія та держава.

Висновки

Підсумовуючи все вище сказане можна з упевненістю сказати, що Коломия – освітньо-культурний центр України, державотворчі традиції де почали формуватися ще в ХІХ-ХХ ст. Протягом багатьох століть українському народу доводилося захищати можливість охороняти свою думку. У складні моменти такого роду боротьби існували особи, для яких Україна і її соціум існували на початковій ділянці. Це суспільство існувало високоморальними лідерами, власниками сердець, вони створювали провідні спільноти і вступили у всевітню і російську історію так само як виступаючі і відомі функціонери Коломиї. У першому розділі роботи розглянуто стан наукової розробки теми дослідження та методологію дослідження. Зазначено основні джерела, якими користувалися під час написання роботи та описано методи які використано під час написання.

В другому розділі роботи описано діяльність суспільно-політичних діячів громади м. Коломия 1848-1918 рр. Описано Окружну Руську раду та її представників, основними з яких є М. Верещинський, І. Озаркевич, Л. Давидович та ін. Теж розглянуто видавничу справу Коломиї за досліджуваний період та описано роль братів Білоусів як засновників видавництва. Описано припинення видавництва за час Російської імперії та занепад багатьох друкарень.

Третій розділ описує основні еліти Коломиї, їх боротьбу за освіту, культуру, зосереджена увага була приділена інтелегентам, літераторам, юристам та священникам. Відзначено основних священників та їх роль у відродженні культурного життя Коломиї.

Четвертий розділ розглядає спілки та товариства які засновували Коломийські діячі та просвітителі. Зокрема увага приділена політичним та культурним товариствам, таким як «Січ», УНДР, «Просвіта» та ін. Опимано роль лідерів товариств, наприклад К. Трильовського без якого Коломия не розпочала б радикальний рух у боротьбі. Зверталася увага і на діяльність спілок

за час Першої світової війни, проте даний час мало описаний в історії, оскільки життя Коломиї в той час не було визначним для українського народу.

П'ятий розділ про викладання у школах інформації по темі дослідження. Згадка про Коломию датується ще далеко до 1848 року, місто зазнало татарських нападів і було практично знищене, проте місцеві мешканці зуміли відновити свою історію та не зникли з карти землі. З 1848 року в Коломиї почали відновлювати школи та відкривати нові, відкрили театр, школу гончарства, залізницю, бібліотеку. 1914-1918 рр були теж знаковими для коломиї, адже народ переніс тяжкі часи і не зламався не піддався російським окупантам. З відомих діячів хочеться відмітити та згадати є І. Озаркевич, Л. Давидович, М. Білоус, М. Верещинський та ін.. Доцільно в сучасній школі розглянути становлення коломиїського відродження, його занепад та порівняти користь і шкоду влади чужих імперій на землях України, зокрема Коломиї. Отже, є про що вивчати та що описувати в освітній програмі з історії України.

Таким чином, можна з гордістю вважати саме Коломию та її культурно-освітніх та суспільно-політичних діячів осередком зародження культурного українського життя, початком української байки та становлення театрального життя. І хоча більшість населення Коломиї було москвофілами і русинами та вони зуміли продемонструвати свою відданість незламним традиціям та мужньому духу відродження на цих землях, український народ не змогла здолати ні Австро-Угорська інтелегенція ні польські шляхтичі ні російські окупанти, отже ще з давних давен у крові наших пращурів закладена відданість та мужність українській землі, нашим звичаям і традиціям.

Список використаних джерел

1. Андрушко П. Історія Верхнього Вербіжа. П. Андрушко, Ю. Феняк. Коломия : Вік, 2007. 224 с.
2. Арсенич П., Базак М., Болтарович З. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження. П. Арсенич, М. Базак, З. Болтарович та ін.. Львів , відділення інституту мистецтвознавства, фольклору та етногр. Ім.. М. Рильського. Київ: наук. Думка, 1987. 472 с.
3. Бакай С. З Княздвором у серці С. Бакай. – Коломия : Вік, 1997. 152 с.
4. Баран С. Шляхами нашого відродження. Баран С. Життя і Право. Львів. 1934. С.3–12.
5. Барасюк М. Нарис історії села Черемхів. М. Барасюк, Ф. Тарантюк, Я. Коземчук. Івано-Франківськ: ЕКОР, 2000. 40 с.
6. Батринюк М. Історія села Кийданці з найдавніших часів до кінця ХХ ст. в контексті історії Прикарпаття. М. Батринюк, М. Федюк, О. Яремчук. Коломия : [б. в.], 2000. 98с.
7. Білоус М. Кобринський Й. Коломия. 1902. С. 58.
8. Боечко М. Ковалівка з глибини віків і до наших днів. М. Боечко. Коломия : Вільний голос, 2008. 128 с.
9. Вайгель Л. Нарис про місто Коломию . Л. Вайгель. Коломия : Вік, 2008. 120 с. (Коломийська бібліотека ; вип. 1).
10. Васильчук М. Коломийський азбуковник : бібліографічний словник. М. Васильчук. Коломия : Вільний голос, 2000. 200 с.
11. Васильчук М. Микола Верещинський в контексті національно-культурного відродження у Галичині в першій половині ХІХ століття. Коломия. 1993. С 34-35.
12. Васильчук М. Силуети : коломиезнавчі тексти. М. Васильчук. Коломия: Вік, 2006. 304 с.

- 13.. Васильчук М. Літературне краєзнавство (Коломия і Коломийщина ХХ ст.) : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Українська мова та література». М. Васильчук. Коломия : [б.в.], 2007. 112 с.
14. Вербиленко Г. А. Коломия. Енциклопедія історії України. К. : Наукова думка, 2007. Т. 4. - ISBN 978-966-00-0692-8., стор. 460
- 15.Глаголюк В. Передумови виникнення Українського січового стрілецтва. Подвижництво Кирила Трильовського / В. Глаголюк // Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття. – Коломия, 2007. – С.95–107
- 16.Гаєцький А. Горє переможеним! // Коломия й Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле. Філядельфія, 1988. С. 463–464.
- 17.. Гораль С. Село родиме : нарис, фотознімки, вірші. С. Гораль. Коломия : Коломийська друкарня ім. Шухевича, 2001. 80 с.
- 18.. Грабовецький В. Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Частина І. Вік, 1996
19. Грабовецький В. Історія Печеніжина. В. Грабовецький. Коломия : Світ, 1993. 128с.
20. Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар. За ред. М. Ф. Котляра.
21. Довірак М. Печеніжин. М. Довірак. Коломия : ВАТ Коломийська друкарня ім.Шухевича, 2005. 144 с.
22. Енциклопедія Коломийщини : Зшиток 1, літера А за ред. М. Васильчука, М. Савчука. Коломия : Вік, 1996. 219 с.
23. Енциклопедія Коломийщини : Зшиток 2, літера Б за ред. М. Васильчука, М. Савчука. Коломия : Вік, 1998. 120 с.
24. Енциклопедія Коломийщини : Зшиток 3, літера В за ред. М. Васильчука, М. Савчука. Коломия : Вік, 2000. 248 с.
25. Енциклопедія Коломийщини : Зшиток 4, літери Г, Ґ за ред. М. Васильчука, М.Савчука. Коломия : Вік, 2006. 228 с.

26. Енциклопедія Коломийщини : Зшиток 5, літера Д за ред. М. Васильчука, М. Савчука. Коломия : Вік, 2007. 146 с.
27. Енциклопедія Коломийщини : Зшиток 12, літера Ч за ред. М. Васильчука, М.Савчука. Коломия : Вік, 2001. 64 с.
28. Енциклопедія Коломийщини : Зшиток 13, літера Ш за ред. М. Васильчука, М.Савчука. Коломия : Вік, 2003. 110 с.
29. Енциклопедія Коломийщини : Зшиток 14, літери Щ, Ю, Я за ред. М. Васильчука, М.Савчука. Коломия : Вік, 2002. 64 с.
30. Жибак М. Село Струпків на фоні історичного шляху Прикарпаття : нариси про історичний шлях сіл Струпкова, Баб'янки і Боднарівки. М. Жибак. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2008. 80 с.
31. Інформаційний бюлетень м. Коломиї. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 30 с.
32. Історія села Сопова упоряд. О. Бакай, В. Косівчук. Коломия : Вік, 1994. 32 с.
- 33.Кобринська М. Украхнське шкільництво в Коломиї. Коломия й Коломийщина. С. 87.
34. Коломийська Гуцульщина запрошує ред. М. Савчук. Коломия : Асоціація економічного розвитку Коломийщини, 2008. 34 с.
- 35.. Коломийщина : фотоальбом упоряд. Н. Тарновецька, М. Кавацюк. Тернопіль : Наш Світ, 2008. 110 с.
36. Коломийщина в культурній спадщині текст Н. Тарновецька, М. Кавацюк. Тернопіль : Наш Світ, 2008. 14 с.
37. Коломийщина : вчора і сьогодні. Довідник упоряд. В. Плахта, М. Васильчук, О.Гаврилюк. Коломия : Вільний голос, 2006. 192 с.
38. Коломийщина : історія, культура, туризм текст Н. Тарновецька, М. Кавацюк. Тернопіль : Наш Світ, 2008. 1 карта в обкл.
39. Коломиї 750 : тези доповідей і виступів історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 750-річчю першої літописної згадки м. Коломиї. Коломия : [б. в.], 1991. 47 с.

40. Коломия : фотонарис текст С. Андріїшина. Ужгород : Карпати, 1991. 64 с.
41. Коломия 2000. Вулицями оновленого міста : фотопутівник. Коломия : ВАТ Коломийська друкарня ім. Шухевича, 2000. 4 с.
- 42.. Коломия 2007 [довідник]. Коломия : [б. в.], 2007. 21 с.
43. Коломия давня і нова : міська цивілізація в історії та культурі : матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 600-річчю надання Коломиї магдебурзького права. Коломия, 27 жовтня 2005 р. за ред. І. Монолатія. Коломия : Вік, 2005. 192 с.
44. Коломия і Коломийщина : Т. 1. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. Філядельфія Коломия : Видання Комітету Коломиян, 1988. 959 с.
45. Коломия і Коломийщина : Т. 2. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. Філядельфія Коломия : Видання Комітету Коломиян, 2008. 397 с.
46. Коломия місто : книжка-буклет упоряд. М. Савчук. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 48 с.
47. Коломийщина 1990 1999 років : хроніка подій. Коломия : Вік, 1999. 124 с.
48. Коломия в часи австро-угорської імперії. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://kolomyya.org> > histpub > historypub63
49. Коломияни лауреати літературних премій. Ч. 1 ред. Н. Дідик, упоряд. М. Арсак Коломия : Вік, 2007. 12 с. (Серія : «Мистецька Коломия»).
50. Коломияни – лауреати літературних премій. Ч. 2 ред. Н. Дідик. Коломия : Вік, 2008. 20 с.- (Серія : «Мистецька Коломия»).
51. Королько А. Коломия А. Королько. Коломия : ЗУНР, 2013. 65 с.
52. Королько А. Радикальні народні віча на Покутті першої половини 1890-х рр. А. Королько, Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2013. Вип. 23–24. До 20-ліття утворення

- кафедри історії слов'ян і 80-річчя професора Петра Федорчака. С. 47–64.
53. Королько А. Театральне й музичне мистецтво жителів покуття в контексті українського національного відродження (1880-1919pp.) А. Королько. Коломия: Історія української культури, 2013 369с.
- 54.Кривоносюк Петро. Організатор і просвітитель М. Верацинський. Коломия й Коломийщина. С. 347-350
55. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії: нарис сусп.. політ.руху (1939 р.) М. Кугутяк. Івано-Франківськ, 1993 199с.
56. Монолатій І. Цісарська Коломия : Драма на три дії з життя другого міста Галичини габсбурзької доби І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 312 с.
57. Монолатій І. Духовна Коломия : причинки до історії християнства Коломиї І. Монолатій. Коломия : [б. в.], 1998. 32 с.
58. Монолатій І. Другі як перші: коломийські поляки за австрійської доби І. Монолатій. Коломия : редакція журналу «І», 2010.
59. Монолатій І. Коломиєзнавство. Нариси історії Коломиї у контексті взаємовідносин слов'янських народів. Коломия: Музей історії міста Коломиї, 1996.
- 60.Монолатій І. Коломиєзнавство у працях Володимира Грабовецького / І. Монолатій . Коломия в європейській історії та культурі : матер. Всеукр.наук.-практ. конф. присв. 775-річчю першої літописної згадки про Коломию, 7 жовтня 2016 р. за ред. Плекана Ю. [та ін.]. Івано-Франківськ, 2017. С. 100–113.
61. Монолатій І. Поляки Коломиї І. Монолатій. Коломия: редакція журналу «І», 2010.
62. Програма факультативного семінару «Коломиєзнавство». Коломия : [б. в.],996. 30 с.
63. П'ятдесят найвідоміших людей Коломийщини упоряд. Д. Карп'як. Коломия : Вік, 2009. 160 с.

64. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадянському житті Галичини 19ст. 2013. 721 с.
65. Райківський І. Становлення українського відродження у Коломиї
Електронний ресурс. Режим доступу:
<https://kolomyya.org/histpub/historypub65.htm>
66. Савчук М. Українські еліти Коломиї частина 1. Електронний ресурс.
Режим доступу: <https://dzerkalo.media/news/ukrainski-eliti-kolomii-1848-1991-chastina-1>
67. Савчук М. Українські еліти Коломиї частина 2. Електронний ресурс.
Режим доступу: <https://dzerkalo.media/news/ukrainski-eliti-kolomii-1848-1991-chastina-2>
68. Савчук М. Українські еліти Коломиї частина 3. Електронний ресурс.
Режим доступу: <https://dzerkalo.media/news/ukrainski-eliti-kolomii-1848-1991-chastina-3>
69. Савчук М. Українські еліти Коломиї частина 4. Електронний ресурс.
Режим доступу: <https://dzerkalo.media/news/ukrainski-eliti-kolomii-1848-1991-chastina-4>
70. Савчук М. Українська Коломия. Електронний ресурс. Режим доступу:
<https://teatr.kolomyya.org/history/1848/>
71. Статті з історії Коломиї на веб-портал «Коломия». Вип. 1 упоряд. Ю. Молодій. Коломия видавництво «Карпати», 1991. 32с.
72. Статті з історії культури і освіти на Коломийщині. Вип. 1 упоряд. В. Грабовецький. Івано-Франківськ-Коломия : [б.в.], 1996. 28 с.
73. Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях. – Львів, 1934. – 135с.
74. Стефак В. Рунгури : нариси з історії села В. Стефак. Коломия : Вік, 2002. 484 с.

75. Трильовський К. З мого життя (Уривок зі спогадів) / Гей, там на горі “Січ” іде! Пропам’ятна книга “Січей”. Зібрав й упорядкував Петро Трильовський. – Едмонтон, 1965. – 432 с.
76. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. 2-ге вид. К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
77. Українське мистецтво у старій листівці. Вип. 1 : Творчість Ярослава Пстрака у поштовій листівці : альбом-каталог упоряд. В. Ковтун. Коломия : Вік, 2003. 108 с.
78. Українське мистецтво у старій листівці. Вип. 3 : З Коломиєю у серці упоряд. В.Ковтун, С. Полегенький, авт. текстів М. Васильчук. Коломия : Вік, 2005. 164 с.
79. Українське мистецтво у старій листівці. Вип. 6 : Гуцульщина – перлина Українських Карпат упоряд. В. Ковтун, М. Савчук, Я. Ткачук, І. Монолатій. Коломия : Вік, 2009. 128 с.

ДОДАТКИ

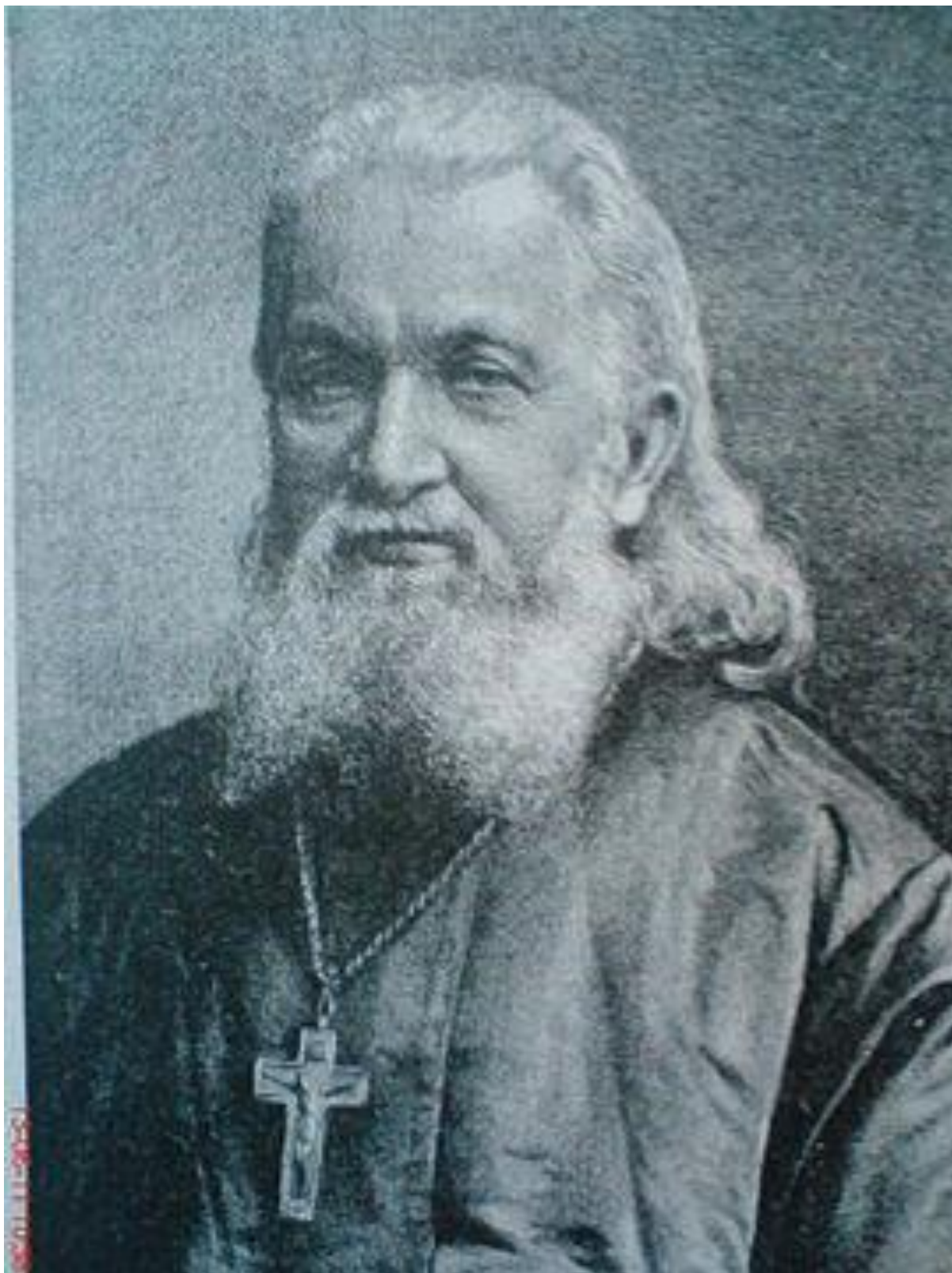
Додаток А. Портрет Івана Озаркевича

Додаток Б. Портрет Й. Кобринського

Додаток В. Портрет І. Наумовича

Додаток Г. Портрет Теодора Білоуса

Додаток Д. Северин Данилович із сім'єю.

Додаток Ж. Члени РУРП

Додаток 3. Портрет Кирила Трильовського

Додаток Е. Товариство «Просвіта»

